

**Hulâsatü'l-Kelâm
fî Reddî'l-Avâm**

Çeviriyezi Metin • Tîpkîbasım

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ Resûlîna Muhammedîn ve âlihi ecmaîn.¹

Ammâ ba'dü esrâr-ı Cenâb-ı Bârî bu vech ile cârîdir ki ol Hazret-i Âdem'den tâ kiyâmete deðin benî âdemîn bekâsını Hak celle ve alâ Hazreti murâd edip bil-cümle ibâdînîn salâhiyyet-i hâllerine pâdişâhân-ı cihâni sebeb-i âdî halk eylemiştir. Ammâ âlemin salâhiyyet-i hâlleri ise mazarrat-ı aðâdan muhafaza ile olur. Çünkü Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd Hazretleri bu rûy-ı arzı yalnız bir hâkime tâhsîs buyurmayıp nice bôlük etmekle her bir bôlügünü bir hâkime ihsân buyurmuştur ve her hâkimin ya'ni her bir sultânın zîr-i hükmünde bulunan yerleri ve derûnunda bulunan ibâdullâhi komşu olan düşmanların ve sâir aðânin şerlerinden emniyyet için her bir devlet sâhibi dahi kendi mülküne muvâfik ve her asrin hükmüne mutâbık emr-i müdafaa bulmuştur ve nizâmını halelden gözedip belki gün-be-gün takviyyet verip ve hem-hudûdu bulunan devletlerin nizâmından ziyâde intizâma raðbetle ser-efrâz ola gelmiştir ve hem-civârı

¹ "Şükür ve hamd âlemlerin sahibi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selâm peygamberimiz Hazret-i Muhammed'e ve O'nun aile fertleri üzerine olsun!"

HULÂSATÜ'L-KELÂM FÎ REDDİ'L-AVÂM

bulunan devletlerin nizâmından dün olanların devlet ve servetlerine hâlel ve zevâl îrâs ede gelmiştir. Zîrâ muktezâ-yı tabiat² benî âdem gâfil ve zebûn bulduğunun mülküne ve malina el uzada gelmiştir. Âherin taaddîsinden ve mekrinden gâfil olup dâima hazm ve ihtiyat şurûtuna riâyet etmeyenlerin devletleri âhere geçip bî-nâm ü nişân kaldıkları veyahut gafletleri sebebi ile âherin zîr-i tasarrufuna girip şâh iken gedâ ve ağniyâdan iken fukarâdan ola geldikleri Âlî merhûmun *Hall ü Akd*³ nâm zübde-i tevârihinde mezkûrdur. A'kal-i nâsdan ve ashâb-1 firâsetten olan devlet sahiplerine vâcibdir ki:

Şehâ bakma her zaife merd isen merdâne bak
Bir karinca-i dilâvere şehâ şîrâne bak⁴

“Hasmin karinca ise dahi merdâne bil!” mesel-i meşhûresi üzere dâima hazm ü ihtiyât şerâitinden gâfil olmayıp hem-civâr bulunan devletlerin ve sâir âdâ-yı mülk ü milletlerinin mekrileri belâsına uğramayalar.

Bu mukaddimedden maksûd budur ki, bin yüz elli senesi⁵ esnâsından tâ bin yüz seksen iki⁶ tarihine degeñ⁷ seferler münkatı' olduğundan, mukaddemlerde sefer görenlerin ekseri serhadd-i ademe gitmiş ve sefer görmeyip bir saatlik yere gitmemiş ve âdâ-yı dîn ahvalinden bir şey görmemiş ve bu mezâyâdan gâfil olup ahâlî-i Devlet-i Aliye'nin ekseri dahi tatlı ve acı tatmamış nev-resîdeğân-ı zamândan⁸ bulunmalarıyla bin yüz seksen iki tarihinde açılan Moskov seferinde askerimizin nizâmi muhtel ve müşevveş bulunduğuandan, ol vakitten bu âna degeñ hemân kırk seneye karâbdır ki âlemîn şîrâze-i nizâmi bütün bütün⁹ halel-pezîr olmuştur. Erbâb-1 basîrete ve husûsâ eski vakitten

² “ber-muktezâ-yı tabiat” (T.T.K. Ktp.)

³ Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (1542-1599) 1598 yılında kaleme aldığı *Hall ü Akd* (asıl adı *Fusûsü'l-hall-i ve'l-akd Ustîlü'l-harc-i ve'l-naqd*) dir, onun asıl büyük eseri *Kînhü'l-abbâr*'dan çikardığı bilgilerle meydana gelmektedir. Devletlerin kuruluş, yükseliş ve çöküşleri üzerine kaleme alınmış olan eser, daha çok sosyal ve siyasi bir tâhlîl niteliğindedir. Eser, Sultan III. Mehmed zamanında devletin bir kısım müesseselerinde görülen bozulma dolayısıyla, çöküşü önlemek ve gerilemeye karşı çareler aramak üzere kaleme alınmıştır. Uzunca bir mukaddime ile 32 fasıldan meydana gelir (bk. Bekir Kütkoçlu-Ömer Faruk Aktün, “Âli Mustafa Efendi”, *DIA*, C. II, İstanbul 1989, s. 414-421; Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli-Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı* [çev. Ayla Ortaç], İstanbul 1996).

⁴ “Ey şah, sen eger mert ve yiğit isen, zayıf ve güçsüz olanlarla değil, kendin gibi civânmertlerle uğraş! Ey şah, sen cesur bir karâncınan küçüğünâ aldanma, ona bir arslan gibi bak!” Bu beyit sadece *TOEM*de mevcut olup yazma nüshâlarda yoktur.

⁵ Hicri 1150 (Milâdi 1737).

⁶ H. 1182 (M. 1768).

⁷ “geline” (T.T.K.)

⁸ “zamândan ma'dûd” (T.T.K.)

⁹ “bu vech ile” (T.T.K.)

kalmış yüreği yanık bârân-dîdelere meksûf ise de âhad-ı nâsdan addolunan bazı kimesneler mezâyâ-yı âlemden ve ahvâl-i va-kitten gâfil bulunmalarıyla ekser avâm-ı nâs bildiklerini söylemeye mecbûr olmuşlardır. Bir müddetten beri bir alay nâs kendi üzerlerine hiç lâzım olmayan sözlerle kahvehâne ve berber dükkânları ve meyhânelerde Devlet-i Aliye'yi fasl u mezemmetle âlûde olup lâyiğî üzere te'dîb olunmadıklarından, istediklerini söylemekte cerî vü cesur olmuşlardır ve devletin nizâm ve intizâmı bozulmasına ekseriya bu keyfiyyet se-bep olmuştur.

Zamân-ı saâd-iktirân Süleymân Hân-ı Kânûnî'de¹⁰ biraz cehele-i vakt bir mahalde cem'olup Devlet-i Aliye'yi mezemmet tarîkiyla vaz' buyurulan kânûn-ı cedîdi akıllarınca beğenmeyip, ağızlarına yakışmayan sözler bi'n-nefs vâsıl-ı sâmia-i hümâyûn olmakla, mezemmet edenin lisânını ve istimâ edenin kulaklarını dibinden kesip ibret-i âlem için Sultan Bâyezid'de Demir Kapı kurbünde bulunan küçük Eski Kapı'nın üst eşiğine mih-latmıştır. Mahall-i merkûm memerr-i avâm ve ma'ber-i havâss u avâm olduğundan herkes görünce mezemmetten¹¹ dillerini kesmişlerdir.

Gerek vakt-i merkûmda ve alelhusus bu zamânede ekser-i nâs küfrâni'l-nî melikte hemân benî Îsrâîl tâifesine muâdil olmuşlardır.¹² Fesâd-ı âlem mahzâ bu makûle ba'zı avâm-ı nâsdan neşet ettiğini kendileri bilmeyip, "Zamâne halkı söyle oldu, böyle oldu" deyu, sanki kendisi zamâne halkından değilmiş gibi, kendi hallerinden gâfil ve güyâ kerîh maddeler kendilerden hiç sâdir olmamıştır gibi üzerlerine hiç suç almamakla şeytan maskarası olmuşlardır. İşbu

¹⁰ Kânûnî Sultan Süleyman (1494-1566). 1520-1566 yılları arasında tahtta oturan on üçüncü Osmanlı padişâhi.

¹¹ "re'yü'l-ayn müşâhede ettiğçe" (T.T.K.)

¹² Îsrâiloğulları'nın nankörlükleri hakkında başta Kur'an-ı Kerîm olmak üzere tarihî kaynaklarda birçok hadise nakledilmektedir (bk. Bakara sûresi, âyet 51-52, 91-92).

esnâda ise evliyâ-yı umûrun merhametleri ve ba'zı mülâhazaları hasebiyle bir kimesneye siyâset olunmadığından, ciğeri bir akçe etmez ve hazarda ve seferde dîne ve devlete¹³ yaramaz, sanki hemân dünya boş kalmasın için yaratılmış gibi bir alay hîz-i nâtemiz meyhâne ve kârhâne ve kahvehâncerde Devlet-i Aliye'yi fasl u mezemmette emsâl-i sâbıkalarına fâik ve râcîh olmuşlardır. Bu makûle derbeder müdebberler egerçi zâhirde müselmân¹⁴ olup, ancak¹⁵ mesele-i tahâretlerinden bî-haber manav ve bakkal ve kayıkçı ve balıkçı ve hammal ve emsâlleri makûleleri devlet umûruna ağız açtıkları için niçelerinin te'dîbi ve belki nizâm-i âlem için siyâsetleri lâzimedenden ise dahi hasbe'l-iktizâ tecâhül ve tegâfûl olummaktadır.

El-yevm mevcûd olan avâm-i nâsin ortalıkta bî-edebâne ve tavr-i sefhâne ile zuhûra gelen vâdîlerini ve husûsâ lâzimü'l-inhâ olan ba'zı maddenin asıl ve hakîkatını vukûu üzere mübeyyen taraf-i şerîflerinden bir risâle taleb buyurulmakla, hacmi cüz'i ve mânâsı külli olarak işbu risâle tahrîr ve ismi *Hulâsatü'l-Kelâm fî Reddi'l-Avâm* tezbîr kilinmakla “Yünnîhi ve kermîhi Teâlâ.”¹⁶ Egerçi dîde-i im'ân¹⁷ ile mütalâası müyesser ise şimdiki hâlte âlemin keyfiyyetinden haberdâr olmak mukadder olur. Înşâllâhü Teâlâ.

“Dünyanın nizâm ve intizâmi bozulmağa ve Rumeli'de dağlı eşkiyâsı zuhûruna işte bu Nizâm-ı Cedîd maddesi sebep olmuştur.” deyu nizâ eden aklı dümensiz bir alay bî-şuur derbeder ve derd-mendlere ba'zan

¹³ “devlet umûruna” (T.T.K.)

¹⁴ “musurmân” (T.Y.)

¹⁵ “lâkin” (T.T.K.)

¹⁶ “Allah'ın nasip-kismeti ve yardımlarıyla.”

¹⁷ “nazar-ı im'ân” (T.T.K.)

suâl olunup:

“Bre musurmân,¹⁸ ibtidâ sana bir şey suâl edeyim: Bu Nizâm-i Cedid, Nizâm-i Cedid deyu ikide birde dir dir edip kuru kuruya da'vâ edersiz. Bu Nizâm-i Cedid ne demektir? İbtidâ bunun hâkîkatını bil, sonra da'vâ eyle; eğer kelâmin hak ise ben de iskât olup sana eyvallah edeyim!” dedim.

Cevâbunda: “Nizâm-i Cedid demek ne olacak¹⁹ işte ta'lîme olan askerdir!” deyüp bundan gayrı firuâtından bir şey bilmemiğini ilân etti. Artık bu makûle nâsa mezâyâ-yı umûr tefhîm etmek²⁰ deveye hendek sıçratmak gibi veyahut elîfbâ suparasını²¹ hiç okumayan kara câhillere ilm-i hikmet²² ve hey'et²³ okutmak ve yahut ilm-i nûcûm²⁴ veya ilm-i ferâiz²⁵ okutmak maddelerine benzemekle,²⁶ hemâن mâ-vaka’ olarak bir mikdâr²⁷ suâl ile dedim ki: “Bu Nizâm-i Cedid zuhûr etmeksizin dünyânın fesâd-ı hâlinden sana birkaç şey diyeyim şu vech ile ki: Selâtin-i mâziye-i Osmâniyye -rahimallâhi Teâlâ²⁸- hazerâti zamânlarında sâbikan Anadolu'da zuhûra gelen Celâlîler Vak'ası²⁹ ve cennet-mekân Sultan Mahmud³⁰ devrinde Sarı Beğ Oğlu fikrası ve Sultan Mustafa Hân³¹ arasında müstakillen Mısır'da sikkesini yürüten Bulutkapan Ali Beğ ve Tahir Ömer ve Ebüz-zeheb maddeleri ve Anadolu'nun altını üstüne getiren Kapisız levend belâları ve bin yüz seksen ikide³² açılan Moskov seferinde tamâm yedi yıl ehl-i İslâm muzaffer olamayıp, her bir senede bir kerre büyük ordu bozgunları belâları olup her bir senede nice bin keselik çadır ve çerge ve mal ve top

¹⁸ “cânûm” (T.T.K.)

¹⁹ “dedikleri” (T.T.K.)

²⁰ “eylemek” (T.T.K.)

²¹ Supara: Eskiden çocuklara okuma yazma veya *Kur'ân-i Kerîm* öğretmek maksadıyla hazırlanmış kitapçık, elîfbâ.

²² İlm-i hikmet: Felsefe.

²³ İlm-i hey'et: Astronomi.

²⁴ İlm-i nûcûm: Astroloji.

²⁵ İlm-i ferâiz: Miras hukuku.

²⁶ “sıçratmağa benzediğinden” (T.T.K.)

²⁷ “biraz” (T.T.K.)

²⁸ “Allah onlara rahmet etsin!”

²⁹ Osmanlı Devleti'ne karşı ilk 1519'da Bozoklu Şeyh Celâl'in Turhal-Tokat dolaylarında başlattığı ve XVII. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde aralıklarla tekrarlanan büyük isyanların genel adı (bk. Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları 1550-1603*, Ankara 1963; Mücteba İlgirol, “Celâli İsyanları”, *DIA*, C. VII, İstanbul 1993, s. 252-257).

³⁰ Mahmud I (1699-1754). 1730-1754 yılları arasında tahtta oturan yirmi ye-dinci Osmanlı padişahı. “Mahmud Hân-ı Evvel” (T.T.K.)

³¹ Mustafa III (1717-1774). 1757-1774 yılları arasında tahtta oturan yirmi do-kuzuncu Osmanlı padişahı.

³² “iki senesinde” (T.T.K.)

ve humbara³³ ve cebehâneler gâret ve bunca askerlerimizi kırıp ve geçirip, ya'ni kimini esir ve kimini suya döküp perîşan ettikten başka, ufak tefek ka'lalar ve palangalarımızdan³⁴ mâadâ büyütük ka'l'a olarak Hotin ve Bender ve İsmâîl ve İbrâîl ve Kili ve³⁵ emsâli ka'lalarımızın kimini re'y ile ve kimini darb ile ahz ve içlerinde bulunan sibyân ve nisvân ve şürefâ ve sulehâdan olanlarının eteklerini kesip ibâd-i mü'minîne bunca hakâretler ile kayd-esre giriftâr ettikten sonra bunlardan nice bin sibyân ve nisvânın halâşları mümkün olmayıp, hâlâ keferenin zîr-i tasarruflarında kaldıkları için kiyâmete kadar ağlayıp acısı derûnumuzdan çıkmayaç şeyler vukûu belâlarının kimi târihlerde görülür ve kimi dahi günümüzde zuhûr eden şeyler olup,³⁶ dünyânın şîrâze-i nizâmî bozulmakla³⁷ işte bu kadar³⁸ maddelerin zuhûruna acaba bu Nizâmî Cedîd mi sebep oldu ki o zaman Nizâmî Cedîd yok idi. İşte böyle asıldan intizâmî bozulmuş ve mukaddemâ nizâmının çivisi çıkışmış³⁹ dünyâya hemân yalnız Nizâmî Cedîd sebep oldu deyu dâ'vâ edersiz. İşte bu suâlime nasıl cevâbiniz vardır denildi.”

Hakkı kabûl edenlerin kimi iskât ve hiç cevap bulamayıp mebhût kalırlar ve hakkı kabûl etmeyip dediğimiz şeylerden hiç haberi olmayanlardan kimi cevâbinda:

“Ben dünyânın eski fesâdını ne bilirem? Şimdiki fesâdî Nizâmî Cedîd’den olduğunu fehm ederim!” deyu iddiâsında ısrâr iden bî-şuurlara tekrâren şöyle cevap verildi ki:

“Fransız

³³ Humbara: Büyük gülle atan bir top çeşidi. 1730'da Osmanlı Devleti'ne sağlanan Kont de Bonneval, müslüman olmuş ve Humbaracı Ahmed Paşa adıyla Osmanlı topçuluğunun ve özellikle humbaracılığın islahına hizmet etmiştir.

³⁴ Palanga: Küçük kale.

³⁵ “ve Özi” (T.T.K.)

³⁶ “olmakla” (T.T.K.)

³⁷ “bozulmağa” (T.T.K.)

³⁸ “bu murdar” (T.T.K.)

³⁹ “böyle dünyaya” (T.T.K.)

memâlikinde fesâd zuhûr edip birbirlerinin etlerini yediler ve bunca krallar Fransız'a sefer açıp on-on beş sene seferleri mütemâdî oldu ve bu sebeple Firengistân'ın altı üstüne döndü ve birbirlerinin kanlarını içip sôkaklarda sel gibi kan akittilar ve hâlâ it gibi hırıltıdan hâlâ olmayıp vilâyetlerini hinzir salhânesine döndürdüler.⁴⁰ İşte bunun gibi fesâdlar yalnız Frengistân'da olmayıp Hind'de ve Çin'de, Arabistan, Acemistan ve Yeni Dünyâda⁴¹ fesâd ve kîtâl hâlâ hiç eksik olmamakla, bunlara dahi acaba Nizâm-ı Cedîd'imiz mi sebep oldu? Ve bir nazîri dahi budur ki: Rumeli'de fesad varsa -felillâhi'l-hamd ve'l-minne⁴² şeytan kulağına kurşun- Anadolu tarafı fesâddan hâlâ olmakla, Nizâm-ı Cedîd'in seyyiesi Anadolu'ya sirâyet etmeyip hemân yalnız Rumeli'ne mi sârî oldu? Yoksa fermân-ı Hudâ-yı imtinân ve hükm-i devr-i zamân muktezâsına midir? Bunu fark lâzım değil midir? Bu suâle dahi aklen ve naklen cevap nedir?" deyince, cevâbında:

"Sübhanallah! Fesâdi yalnız hemân Rumeli'de zannederdim. Dünyânın her yeri böyle fâsid olduğundan haberim yoktur. Eğer Nizâm-ı Cedîd olmasa dahi âlemin mizâci bozuk olmakla bu sûrette Nizâm-ı Cedîd'in suçu olmadığı zâhirdir⁴³" deyu, hele ihsân-ı Bârî ile katı çögünün iskâtları müeyesser oldu. Kaldi ki bu makûle mezâyâ-yı ahvâl-i âlemden haberi olup da yine da'vâsında ısrâr eden cehele-i zamân Hazret-i Peygamber aleyhissalâtü vesselâm vaktinde bulunan hazele-i Kureys⁴⁴ gibi, her ne kadar emr-i Hakk'ı bilipler ise de, mukaddemâ Nuh demişler olduğundan, sözlerinden dönmeğe âr edip av'av-ı kilâb gibi evvelâ ağızına yakışmaz, sâniyen fikrine siğmaz

⁴⁰ Müellif burada 1789 Büyük Fransız İhtilâli'nden söz etmektedir.

⁴¹ Amerika kıtası.

⁴² "Allah'a hamd ve şükürler olsun!"

⁴³ "suçu yoktur" (T.T.K.)

⁴⁴ Kureys: Hz. Muhammed'in de mensup olduğu Arap kabilesi.

kelâmlar ile zırıldar dururlar.

Nizâm-ı Cedîd topçularını asıldan zemm edip icâd edenlere⁴⁵ lâ'n ederler iken; "Fransız seferinde kerâmetlerini gördük ve nicemiz dahi sâyelerinde esîr olmaktan halâs olduk!"⁴⁶ deyu, mukaddemâ söylediklerini sonra unutup ağızna gelen herzeyi söylemeye utanmayan kalleslere Hak Teâlâ Hazretleri akul ve rüşd ve fikr-i kâmil ihsâniyla insâfa getirip hayrı ve şerri fark etmek, nân ü ni'metiyle perverde olduğu Devlet-i Aliyye'nin kadrini bilerek hüsн-i itti-fak ve ittihâd-ı kulûb ile cümle a'dâ-yı dîn ü deylete gâlibiyetle her hâlde mansûriyyet⁴⁷ müyesser eylemesini beş vakitte Cenâb-ı müyesserü'l-murâdatdan ricâ ederiz.

İşte benim sultân-ı âlî-şânım! Dünyânın fesâdına Nizâm-ı Cedîd maddesi sebep olmuştur deyu iddia edenler ile, topsuz ve tüfenk-siz bu makûle uzun uzadiya muhâvere ve münâkaşalarımız zuhûra gelmiştir. Lâkin "El hakkı ya'lû velâ yu'lâ eleyh"⁴⁸ mazmûnunca eltâf-ı Cenâb-ı Bârî ve âsâr-ı mu'cize-i Cenâb-ı Risâlet-dârî ile nice nice müddeîlerden hakkı kabûl etmeyenler âkîbetü'l-emrde ilzâm ve iskât olunup onlar dahi müddeîleri iskâta sâî olarak zümre-i nâciyeye mülhak oldular.

İbtidâ Nizâm-ı Cedîd'in Vaz'ına ve Ba'zıların Lâ'n ü Ta'nına Sebeb Nedir Onun Beyânındadır

Şöyle ma'lûm-ı sâhib-i iz'ân ola ki:

Bin iki yüz altı⁴⁹ senesinde Moskov keferesiyle musâlâhamız akîbinde tarafeynden elçiler gidip ve gelip iki cânibin esîrleri halâs olduğu esnâda, mukaddemâ Moskov'da esîr olan

⁴⁵ "sebep olanlara" (T.T.K.)

⁴⁶ Mayıs 1798'de Napolyon Bonapart'ın 25-30 bin asker ve 500 savaş gemisiyle Mısır'ı işgali üzerine Cezzar Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, Nizâm-ı Cedîde mensup 2-3 bin kişilik bir kuvvetin de desteğiyle, Fransızları Akkâda bozguna uğratması üzerine Napolyon, Mayıs 1799'da gizlice Fransa'ya geri döner. Napolyon'un, "Eğer Akkâda durdurulmasaydım belki Şark imparatoru olurdum!" dediği nakdedilir.

⁴⁷ "gâlibiyet" (T.T.K.)

⁴⁸ "Hak daima üstündür, onun üstüne çıkılamaz; o mağlûp edilemez."

⁴⁹ 1206:1791.

nice kimesnelerden düşmen-i dînin her bir keyfiyyetini vükelâ-yı sultanat-ı seniyye taraflarından sırren ve alenen tefahhus olunurdu. Moskov kralının ikâmetgâhi⁵⁰ olan Petersburg'da⁵¹ her türlü milletden âdem bulunmakla, mukaddemâ Osmanlı reâyâsından olup hizmeti sebebiyle Moskov'da pâyedâr olan bir kâfir ki, gâyet mâldâr ve hile ashâbından nâfizi'l-kelâm Şeremet nâm⁵² bî-şerm ü hayâ, bir gün, kraliçenin⁵³ meclisinde hem-demlik esnâsında kraliçeye der ki:

“Osmanlı ile niçin uzun uzadıya cevâb⁵⁴ edip zahmet çeker-siz; eğer murâdınız İstanbul'u⁵⁵ almak ise, kara tarafından bunca zahmet ve nice mal sarfyla müşakkat çekersiz, zîrâ İstanbul'u almak gâyet kolay bir şeydir!” deyince, kraliçe:

“Nice olabilir?” dedi.

Lâîn-i mersûm cevâbında:

“Moskov kraliçesi himmet sâhibesi⁵⁶ olmakla vaktinde İsveç Devleti'ne galebe ve İran'da Bur Devleti'ne dahi hasâret-i azîmeden başka Osmanlı'ya iki üç defa seferinde gâlibe olup Kırım gibi bir pâdişahlık yeri zabt ve Karadeniz'de dahi bir azîm donanma peydâ eder yaptı ve yer götürmez Tatar tâifesini târumâr edip⁵⁷ ve nice nice kal'alarını ve yerlerini alıp Akdeniz reâyâsını ve bunca tüccâr tâifesini dahi kendine tâbi kıldı. Böyle tâlii kutlu ve himmetli kraliçeye göre yalnız bir boğazdan ibâret olan İstanbul'u almak hemân iki üç günde müyesser olur iştir!” demekle, kraliçenin hoşuna gelip:

“Eğer sen bu işe⁵⁸ muvaffak olursan, Leh memâlikine kral nasb ettiğim misillû seni dahi ölünceye kadar İstanbul kralı ederim!” deyip, böyle kolaylık ile nice alınabilir deyu önüne düşüp lütufla muâmele ederek

⁵⁰ “makarr-ı ikâmetgâhi” (T.T.K.)

⁵¹ “Petersburg nâm mahalde” (T.T.K.)

⁵² “dedikleri” (T.T.K.)

⁵³ Burada söz konusu edilen Rus Kraliçesi II. Katerina'dır (1729-1796). III. Petro'nun karısı olan Katerina, 1762'de kocasını tahttan indirerek Rus İmparatoriçesi olmuştur.

⁵⁴ “ceng” (T.T.K.)

⁵⁵ “İslâmbol'u” (T.T.K.)

⁵⁶ “sâhibi” (T.T.K.)

⁵⁷ “yok edip” (T.T.K.)

⁵⁸ “hizmete” (T.T.K.)

suâl edince, keyiflik âlemiyle kraliçenin etbâî yanında cevâba başlayıp:

“Osmanlı askerinin kimisi⁵⁹ Anadolu’da ve Rumeli’de çifti çubuğu ile meşgûl ve İstanbul halkın kimi esnaflık eder ve çögünün başı boş olup cümle halkın nizâm-ı kaviyyesi yoktur.⁶⁰ Gündüzlerde ocaklarında hemân ikişer üçer âdem bulunabilir; gecelerde hemân beş-on kimesne güçle bulunur. Egerçi tîz elden asker tedârik edecek olsa, İstanbul’da olanlar kâriyla meşgûldür, onları cem’ etmek hiç mümkün olamaz. Bizzarure Rumeli’den ve Anadolu’dan asker tedârikine muhtâclardır; o dahi bir iki üç aya kadar gelemez. İşte bu hâl üzere cengâver askerden tehî olan İstanbul’un içecek suları taşrada bendlerden gider. Karadan ve deryâdan asker ve sefine ile ceng edip zahmet çekmek lâzım değil. Tarîk-ı suhûleti budur ki, hemân Akdeniz’de ne kadar Moskov sefînesi ve sâir devlet tekneleri var ise ibtidâ bir bahâne ile Kırım’â celb ederiz ve büyük ve küçük cümle gemilere asker doldurup Karadeniz Boğazı’nın taşra tarafından su bendleri olduğu semte askerlerimizi ale'l-gafle döküp su bendlerinin alt yanısı⁶¹ dîvarlarını nîm saatte⁶² toplar ile hedm ederiz. Bendlerde olan sular nîm saatte boşanıp, “Moskov askeri bendlere çıkışmış ve yıkmış, külliyetli askeri gelip İstanbul'a geliyor!”⁶³ tevâtürü olduğu anda İstanbul'a bir gulgule ve vâveylâ düşüp susuzluktan hemân bir günde halleri harâb ve husûsâ bizim gayretimizi çeken Rum milleti dahi bir taraftan perişanlık

⁵⁹ “cümlesi boş değildir” (T.T.K.)

⁶⁰ “tahtında değildir” (T.T.K.)

⁶¹ “her kaç aded ise varır” (T.T.K.)

⁶² “bir saatte” (T.T.K.)

⁶³ “yürüyecektir” (T.T.K.)

vermekle, İstanbul'dan derme çatma bulacakları asker dahi tîz elden üstümüze gelemeyeip, hemân kendi maldâr milletlerinin ve pâdişâh ve vezîr ve ulemâ ve bâzirgân ve ricâllerinin malla-rın yağma ve ellerine geçen şeyleri kayıklara ve mavnalara ko-yup Anadolu'ya ve Rumeli'ye firâra bakarlar. Onların Türk askeri yağmacıdır; ben onların hallerini vezîrlerin yanında bu-lunup görmüşümdür ve İstanbul'da olan bakıyye ahâlisi dahi mütehayyiren kendi başları gâilesine düşüp, etmek pişirecek ve içecek su bulamamakla, hemân iki günde ötesini beriye alıp, Moskov askeri âheste beste İstanbul'a girip zapt ederler.” deyu cevap ve bu niyyete karar verdiklerinin haberi Devlet-i Aliyye'ye vâsil olmakla, lâîn-i mersûmun bu hîle-i şeytâniyyesi vâkia mutâbık bir keyfiyyet olup, “Su uyur düşmen uymaz!” Husûsâ Karadeniz Boğazı'na Kırım adası bir yelkenlik mesâfe olmakla, bu keyfiyyete sûretâ her ne kadar itimad olunmaz ise de -mâazallâhi Teâlâ⁶⁴- böyle bir mekkâr ve hîlekâr düşmen-i kavîden gâfil olmak bir vech ile câiz olmadığı ve husûsâ nice nice devletler gaflet ve ihmâl ve tekâsül sebebiyle bergeşte olup devletlerinden nâm u nişân kalmadığı ve ekser-i devlet-lerin muzmahil oldukları vakt ü zamân ile işe yarayacak as-ker ve malzeme, seferiyye ve zahîreye bakmayıp düşmen-i dîn mekrinden gâfil olmaları sebeb-i nekbetleri olageldiği nice ta-rihlerde mezkûr ve Âlî merhûmun *Hall ü Akd* nâmında olan zübde-i tevârihinde mestûr olduğu ecilden ve husûsâ Moskov keferesi yetmiş seksen yıldan beri devletine nizâm vermiş ve sâir

---

⁶⁴ “Allah korusun!”

krallar içinde teferrüd ile nâm u şöhret kisbine teşne olmuş ve nice memleketleri ve husûsâ Leh memâliki gibi tamâm bir krallık yeri taht-ı hükûmetine idhâl etmiş ve Acem devletini ve Âl-i Osmân'ın bil-cümle memâlikin gözüne kesti-rip tarîkîna bakmak bir hîlekâr ve gaddâr ve mekkâr tâifeden emîn olmak şer'an ve aklen ve naklen hiç bir vech ile câiz olmadığından ve husûsâ lâîn-i mersûmun kralîçeye ta'lîm ettiği üzere su bendlerine böyle bir ihânet etmek lâzım gelse -mâazallâhi Teâlâ- tîz elden ne mal ve ne asker ve ne tedbir ve ne gayret ve hamîyyet⁶⁵ müfid olamayıp “Atı alan Üsküdar'a geçti!” dedikleri gibi, nizâm⁶⁶ tahtında olmayan böyle askerimizin tertîb ve ırsâli ve böyle askerle düşmen-i kavînin def'i bir vech ile mümkün olamayıp kalb-i memâlik-i İslâm olan makarr-ı hilâfet -mâazallâhi Teâlâ- iki günde zîr ü zeber olup bâdehû âh vâh etmek fâide-mend olmayacağı Devlet-i Aliye'nin sâdîk ve dûr-endîş bulunan ricâli, esrâr-ı düşmene vâkîf olan saltanât-ı seniyye emînleri rûh-ı âlem mesâbesinde olan pâdişâh-ı âlem-penâhı âgâh etmeleriyle, “İlâc-ı vâkia pîş ez-vukû bâyed kerd”⁶⁷ mefhûmunca, yanın bacayı sarmadan çâresine bakılmak lâzım olduğu gibi, bunun dahi bir çâresi bulunmak cümle ümenâ-yı saltanat⁶⁸ üzerlerine farz-ı ayn ad-dolunmakla, ancak sâlifi'z-zikr mahzûrun def' ve ref'i, hâzır ve âmâde asker lüzûmundan lâbüd ve husûsâ o makûle lâzım olan asker eğerçi İstanbul'da mevcûd olsa bile⁶⁹ -mâazallâhi Teâlâ- bendler taraflarında bir vâkia olsa ol taraftan İstanbul'a

⁶⁵ “ve ne hazîne” (T.T.K.)

⁶⁶ “nizâm ve intizâm” (T.T.K.)

⁶⁷ “Hadisenin vukuundan önce tedbirine bakmak gereklidir!”

⁶⁸ “esâtîn-i saltanat” (T.T.K.)

⁶⁹ “dahi” (T.T.K.)

haber gelip ve İstanbul'dan dahi asker devşirilip mahal yeri varincaya kadar lâ-akal üç-beş güne muhtâç olmakla, Hak Teâlâ hifz ü emânında eyleye. "Venedik'ten tiryak gelinceye kadar Mısır'daki âdemi yılan helâk eder" mazmûnunca, be her hal⁷⁰ bendler taraflarında melhûz olan⁷¹ mahzûra yine ol taraf-lara yakın yerde hâzır bulunacak asker ve top ve cebehâne ve mühimmât lâzîme-i sâire müfid-i muktezâ idiği ve o makûle asker ise sâir askerimiz gibi manav ve börekçi⁷² ve bakkal ve ha-mal ve kayıkçı ve balıkçı ve sâir otuz iki gûne esnaflık ile meşgûl olmayıp top ve tüfenginin yanında hâzır ve âmâde bulunmak ve hem düşmen askerine ve topuna ve sâir hiyel-i harbiyyesine mukâbele ve müdâfaaya muktedîr olup hîn-i iktizâda ta'lîmli olmak şerâit-i âgâhîden olduğundan, evvelâ Yeniçeri Ocağı'ndan birkaç bin güzide ve genç asker tedârik ve iktizâ eden hu'dâ-i harbiyyeyi⁷³ ve sâir keyfiyyetlerini ta'lîm ve tefhîm etmek için ocaklıra haber gönderildi.

Bâlâda işaret olunduğu vech ile otuz iki türlü alış verişle alışmış olan şehbâzlarımız büyük ve sakal falına varıp, eğer top ve tüfenk ta'lîmi için başları bağlanmış olsa artık esnaflıktan haberleri olmayıp ta'lîm ile meşgûl olacaklarını ve husûsâ ocağın eski kurtları üç mâhda bir defa eşek torbasıyla akçe kaldırılamayıp, "Hizmetsiz ulûfe yemek olamaz!" deyu sıkıya gireceklerini fîr edip hemân vehle-i âlâda: "Bizler bu makûle nesneyi edemeyiz, elimizden gelmez ve edecek olsak dahi elimiz yakışmaz!" deyu

⁷⁰ "behemahal" (T.T.K.)

⁷¹ "mülâhaza olunan" (T.T.K.)

⁷² "çörekçi" (T.T.K.)

⁷³ "hîle-i harbiyyeyi" (T.T.K.)

muannidâne kat'ice cevap vermeleriyle, her ne kadar tavrı hakîmâne ile zihinleri doldurmak ve akıllarını yataştmak murâd eylediler ise, birbirlerine: "Saka Baba, Ali Odabaşı, Dânebaş, Hüseyin Baş, Karakullukçu Himmet Beşe, sizle! ne dersiz! Nizâm-ı Cedîd ta'lîmi olacak imîş, şimdenden sonra artik hizmetsiz ulûfe yemek olamayacaktır. Belli ya ta'lîm dedikleri bir sıkı hizmettir, bize göre bu bâbda yan çizmek dahi ziyyâde san'at ve ma'rifettir. Ammâ bizi sefere gönderirler ise elimizdeki tüfengi atarız ve dalkılıç⁷⁴ olup Moskov ordusunu birbirine katarız. Allahü Teâlâ ocağımıza, ağa efendimize zevâl vermesin. Ulûfe⁷⁵ çıktıktâ alır, zevkimize bakarız!" deyu götlerini kaşiyarak güyâ hasbihâlle kinâye karışık bârid cevab⁷⁶ vermeleriyle, Devlet-i Aliye dahi bu işi eğer boşlayacak olsa esbak seferlerde⁷⁷ mücerreb olan hizmetleri gibi nihâyeti peşîmânlık olacağı derkâr ve son peşîmânlık ise müfid olmayıp bunca ümmet-i Muhammed'in perîşân-hâl olacakları emr-i aşikâr olduğunu, ya'nî Moskovlu hinzirinin su bendi⁷⁸ hedmi maddesinde râbîta-bend olan hîle-i şeytâniyyesinin evvel emirde def'ine tîz elden vesîle-i kaviyye olmak için bendler⁷⁹ taraflarına yakın olmak ve -mâazallâhi Teâlâ- hîn-i iktizâda yarı saat ve bir saatte hâzır olmak üzere Levend Çiftliği'de müceddededen küşâd olunan ocağa Bostânî neferâti⁸⁰ tahrîfîne sürü olundu. Ammâ iş bundadır ki, yazılacak asker esnaflık etmeyip gece ve gündüz ocaklarında mukîm olmak ve her gün ta'lîmini edip âlet-i harbleri olan top ve tüfenk ve cebehâneleri

⁷⁴ Dalkılıç: Kuşatmalarda ve ön saf muharebelerinde düşman ordusu içine dalarak serdengeçti görevi üstlenen gönüllüler. Bunlar bedenlerini korumak gibi bir endişeden uzak, ellerinde kılıç, bıçak veya hançer hârn ne ise ölümüne düşman saflarına atılır, çoğu zaman da şehit olurlardı.

⁷⁵ Ulûfe: Kapıkulu athâve yaya askerleriyle bir kısım saray görevlilerine mahsus, gündelik hesabıyla devlet hazinesinden üç ayda bir ödenen ücret.

⁷⁶ "cevâb-ı bârid" (TT.K.)

⁷⁷ "eski seferde" (TT.K.)

⁷⁸ "bendlere" (TT.K.)

⁷⁹ "su bendleri" (TT.K.)

⁸⁰ Osmanlı saray teşkilâtında padişah sarayılarının, Boğazlar'ın, saray bahçe ve kayıklarının korunması ile görevli olan Bostancı Ocağı mensupları.

yanlarında bulunmak şerâitiyle Nizâm-ı Cedîd askeri nâmîyla tanzîm ve her bir ortalarına birer imam dahi tahsîs ve umûr-ı dîniyyeleri dahi ta'lîm ettirilip iktîzâ eden bil-cümle malzeme-leri tetmîn kilindi. Ve bundan başka Karadeniz Boğazi'na dahi lüzûmu derecesinden ziyâde müteaddid kal'alar ve tabyalar ve mikdâr-ı kifâyeden ziyâde toplar ve muktedir ve hünerver topçu-lar vaz' olunduğundan, düşmen-i dînin Karadeniz Boğazi'ndan düşmenlik ile geçmeleri lâzım gelse, ka'a neferâtının ve top-çularının kemâl-i intizâmlarından nâşî bir sefînenin mürûru mümkün olamayıp avn ü inâyet-i Cenâb-ı hayrû'n-nâsîrîn ile ihlâk ve iğrâk olunacaklarını düşmen-i dîn -lân-eftâlîhi aley-him ecmaîn-⁸¹ fehm ü idrâk eylediklerinden, zîkr olunan efkâr-ı fâsideleri muattal olmuştur. Ve husûsâ işbu nizâm ve intizâma ve gün-be-gün asâkir-i cedîdenin çoğalmasına baktıkça ve husûsâ İskenderiye ve Mısır ve Akkâ ve Yafa ve Korfu'da müştemilâti olan cezîrelerde ve sâir ba'zî yerlerde bir avuç muallem askeri-mizden zuhûra gelen hidemât-ı ber-güzide ve sebât-ı kadern-lerin görüp iştikkçe, düşmen-i dînin yürekleri yağı erimeye başlayıp⁸² ve avn ü inâyet-i cenâb-ı Bârî ile bu makûle cedîd ve muntazam ve güzide askerimiz kifâyet mikdârı çoğaldıkla-rında, Moskov ve Nemçe⁸³ ve sâir dîn ü devlet düşmenlerinin kulûblarına ru'b u hirâs müstevlî olup Devlet-i Aliye'ye bârid ve nâ-sezâ teklîfler etmelerine zehreleri olmayacak iken ve bu muallem asker maddesi dîne ve devlete rûh-ı a'zam mesâbesinde olup ilâ-yevmi'l-kîyâme Devlet-i Aliye'nin bekâsına ve cümle

⁸¹ "Allah'ın lâneti onların hepsinin üzerine olsun!"

⁸² "başlamış iken" (T.T.K.)

⁸³ Nemçe: Avusturya.

düşmenlere galebemize bâis olacak iken bir alay sâde-dil ahmaklar:

“Bu asker-i cedîd acaba neye lâzımdır? Âl-i Osman askeri dünyayı kılıç ile feth ettikleri vakitte Nizâm-ı Cedîd askeri yoktu. Hemân düşmen zuhûrunda kılıca el urup bir yürüyüşte düşmen-i dîn vilâyetinin altını üstüne getiririz, bunlara hâcet yoktur. Hemân bize düşmeni göstersinler, dalkılıç olur düşmen ordusuna dalarız, harâb ederiz ve kralın tâcını, tahtını başına geçirip Kızıl Elma’ya⁸⁴ dek gideriz!” deyu da’vâ eden şehbâzlar ile hezâr kerre mübâhase ve münakaşa olunup makûlelere suâlimizde:

“Bre hey yoldaşım, sizler bilirsiz ki, bin yüz kırk altı⁸⁵ senesinden beri ben pederim ile Yeniçeri Ocağı’nda püst ü pâ urup bunca seferlerde bulundum. Ve germ ü serd-i âlemi görüp dünyânın silsesini iyiyerek felegin çemberinden geçtim ve düşmen-i dîne dahi esîr olup ahvâl-i âleme ve düşmen-i dînin cemî’ hîle ve huâsına ve nizâm ve intizâmına ve Devlet-i Aliyye’ye olan külli galebesi ne yüzden ve ne sebeften neşet ettiğine gereği gibi vâkîf olup nice maddeler var ki tevârihten fehm ve derk olunmaz şeylere ittülâümiz müyesser oldu. Sinnimiz hâlâ sek sen yedi olup seksen iki⁸⁶ târihinden bu vakte gelince hemân kırk seneye karîbdir ki muttalî olduğum esrâr-i âlemin cümlesi tahrîr olunsa birkaç cild kitap olur. Ammâ tevârihten ve bi’nnâefs müşâhede ettiklerimizden mâ-hüve'l-vâki' olarak size birkaç madde beyân edeyim. Kelâmîm garaz ve sâir gûne ivaz tahtında olmadığından inşâallâhü Teâlâ gûş-ı hûşunuza girip beni vaktiyle

⁸⁴ Kızıl Elma: Batı'ya, Batı'nın ucuna doğru varmayı gaye edinmiş Türklerin cihan hakimiyeti ülküsünün adı. Kızıl Elma, soyut ve ütopik bir kavram değil, daima ulaşılmak için çalışılan belirlî bir hedefdir. Genellikle Papalık merkezi olan Roma ile Budin ve Beç'i (Viyana) temsil eder. Zaman zaman önceleri Bizans'ın (İstanbul), sonraları Moskova'nın da bu tabir içinde geçtiği görülmektedir (bk. Mustafa Kutlu, "Kızilelma", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA)*, C. V, İstanbul 1982, s. 346-347; Orhan Şaik Gökyay, "Kızilelma", *DLA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 559-561).

⁸⁵ 1146:1733/1734.

⁸⁶ 1182:1768.

duâ-yı hayırla yâd edersiz.

İfâdemiz budur ki: Hudâvendigâr-ı esbak cennet-mekân Sultan Süleyman Hân-ı Kânûnî Hazretleri'nin zamân-ı saltanatına deðin⁸⁷ Fren-gistan devletlerinin ve cumhûrlarının birinde sur'atle top atmak ve çabuk çabuk tüfenk kullanmak ve küçük topları tüfenk gibi âsân kullanmak ve bunlar emsâli ceng ta'lîmleri etmek ve gâyet kalîf askerle katı çok askeri perîşân ve zîr ü zeber etmek san'atlari olmayıp, bayağica perîşân-hâl askerle bizimle ceng ederlerdi ve her ne zaman Devlet-i Aliye askeriyle mukâbele etseler ehl-i İslâm askerinin salâbet-i dîniyyesi ve şecâat-i zâtiyyesi hasebiyle ekser-i zamânda nesîm-i fevz ü nusret Devlet-i Aliye tarafında vezân ve ba'zan dahi taraf-ı düşmende nûmâyân olurdu. Ya'ni ekser-i evkâtda Devlet-i Aliye askeri gâlib olurdu. Hikmet-i hafîye-i Sübâhiyye ile Süleyman Hân-ı Kânûnî Hazretleri Nemçe seferinde birkaç sene mütemâdi bozulmakla bu bozgunluk nizâmdan sâde ve ârî olan askerimizden neşet ettiğini müşâhede buyurunca, nizâm ve intizâmlî asker ocaklarını ihdâs ve asker-i cedid yazmağa mübâşeretlerinde, dirlik-siz⁸⁸ tâifeden⁸⁹ bir alay bî-şuurlar, bu vaz' buyurulan⁹⁰ ocak ve asker ve kânunu akullarınca beğenmeyeip: "Dünya fî'l-asıl Yeniçeri ile mi feth olundu? Sekban⁹¹ ve acemiyân⁹² ve sâir gönüllüyân⁹³ ile feth olundu. Bu nasıl ocaktır, yazılan askerin kuyâfetleri bizim gördüğümüz ve işittiğimiz şeyler değildir. Çorbacı⁹⁴ ve odabaşı⁹⁵ kalafatları⁹⁶ nedir? Ve saka⁹⁷, aşçı ve karakulukçu⁹⁸ kiyâfetleri ve sâir esvapları nasıl acel ü acâyiptir!⁹⁹" deyu güft ü gûlari çoğaltıp Yeniçeri Ocağı'na yazılan ve yapılacak askeri¹⁰⁰ bir taraftan

⁸⁷ "saltanatlarına gelince" (T.T.K.)

⁸⁸ Asker veya sivil herhangi bir resmî görevi bulunmayanlar için kullanılan bir tabir.

⁸⁹ "tâifesinden" (T.T.K.)

⁹⁰ "olunan" (T.T.K.)

⁹¹ Yeniçeri Ocağı'nda Sekban Bölkükleri'ne bağlı neferler.

⁹² Yeniçeri adayı olarak devşirilip acemi ocaklarında eğitime alınan bülûg çağındakî hristiyan çocuklar.

⁹³ Savaş sırasında ya bizzat savaşan veya kale muhafizliği yapan Yeniçerilerden bir bölgün adı.

⁹⁴ Kapıkulu Ocakları'na mahreç olan 31 bölkük Acemi Ocağı ile ordunun piyade askerini meydana getiren zabitlerin unvanı.

⁹⁵ Yeniçeri Ocağı zabitlerinden birinin adı.

⁹⁶ Yeniçeri Ocağı'nın büyük rütbeli zabitlerinin görev sırasında ve merasimlerde kullandığı beyaz, altı dar üstü geniş uzun kavuk.

⁹⁷ Yeniçeri Ocağı'nın su ihtiyacını karşılayan bölkük.

⁹⁸ Yeniçeri bölkük ve ortalarındaki küçük rütbeli çuvuşlar.

⁹⁹ "acayip şeydir" (T.T.K.)

¹⁰⁰ "askerleri" (T.T.K.)

iğfâl ile bir günde yüz âdem yazılmış olsa ertesi günü iki yüzü kaçmağa başladı,¹⁰¹ “el-mülük-ı mülhemun”¹⁰² mevrâsına, ¹⁰³ Hudâvendigâr-ı müşârûnileyh Hazretleri tefakkür buyurup indallâhi Teâlâ duâdan sevgili ve ahsen bir şeyi olmadığını idrâk ve her asrin bâtinîn bir kutbu olduğunu dahi kerâmetleriyle iz’ân buyurdular.

Zamân-ı merkûmda Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri'nin¹⁰⁴ evlâdından¹⁰⁵ ve post-nişîn halîfesinden bir zât nefşü'l-emrde kubt-ı zamân¹⁰⁶ olduğunu kendilerine ihbâr eylediler. Pâdişâh hazretleri zât-ı müşârûnileyhî Anadolu'dan getirtip küffârin galebesini beyân ve bu oacakları mahzâ küffârin galebesini def' ve ehl-i İslâm gâlib olmak için ihdâs buyurduklarını şeyh-î müşârûnileyhî ilân ve oacaklara yazılan asker kaçmayıp devam ve sebâtları için duâ talep buyurdular. Zât-ı müşârûnileyhî ocağa teşrif ve ehl-i zîkr cem’iyyetiyle duâ ve hüsn-i teveccûh buyurdukları anda, ol günden sonra yazılanlar firâr etmeyip, “Bizler Hacı Bektaş-ı Veli köçekleri olduk!” deyu devam ve sebât üzere oldular, kaldılar ve böyle başı bağlı ve ol vakte göre nizâmlı asker ile düşmen üzerine varıldıkta, gerek pâdişâh-ı İslâm'ın emr-i gazaba nasb-ı nefesleri ve gerek zât-ı müşârûnileyhîn nefesleri berekât ve âsâriyla düşmen-i dîn ordularını ve askerini ve sâir yerini¹⁰⁷ altına üstüne getirip mansûr ve muzaffer ve muğtenim oldular. Bir rütbede ki eğer tafsîl olunsa bâis-i tatvîl olur; murâd edenler mutavvelâta nazar buyursunlar.

Düşmen-i dîn bu nizâm-ı kaviyyeyi görüp mağlûb ve münhezim olunca çok geçmeyip hezâr niyâzla musalâhaya karâr verdiler, lâkin

¹⁰¹ “başlayınca” (T.T.K.)

¹⁰² “Hükümdarlara ilham gelir, onlar ilâhî ilhâma mazhardır!”

¹⁰³ “mazmûnu üzere” (T.T.K.)

¹⁰⁴ Hacı Bektaş-ı Veli (öl. 1271). Bektaşılık tarîkatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhi (bk. Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektaş-ı Veli”, *DIA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 455-458).

¹⁰⁵ “evlâdlarından” (T.T.K.)

¹⁰⁶ Kutub: Vahdet-i vücut anlayışına bağlı mutasavvıflarca dünyayı idare ettiklerine inanılan *rîcâlü'l-gayb'* in (gayb erenleri) en ileri geleni için kullanılan bir tabir.

¹⁰⁷ “askerlerini ve sâir yerlerini” (T.T.K.)

Devlet-i Aliye askerinin bu nizâm ve intizâm üzere olduğuna cümle krallar hased edip gâyet muztarıb olmalarıyla¹⁰⁸ hemân birbirleri ile haberleşip kâr-güzâr hükemâ-sîret âdemlerle bir mahall-i mahsûsada istişâre ettirdiler; dediler ki: "Osmanlı pâdişâhi kendi askerine kavî nizâm verip iskân olunmaları için ocak yaptı ve askerinin başını bağladı. Şimdén sonra böyle muntazam askere karşı durmak muhâldir ve İslâm askeri şecî ve dilîr olmakla dalkılıçları içimize girip işimizi tamâm ediyor ve "Cengde fevt olan şahâdetle cennete giriyor!"¹⁰⁹ itikâdiyla gayûrâne cenge girişiyorlar. Eğer şimdén sonra bizler dahi kendimize bir râbita vermezsek bütün Frengistan'ı Osmanlı zapt edip cümlemizi haraca keseceklerdir. İş budur ki, Osmanlı askerini içimize sokmamak tarîkîna bakalım!" deyu meşveretlerine karar verdiler. Âkîbetü'l-emr hakîmâne ve âkilâne tedbîr ve tefekkür ederek hemân sür'atle top atmak ve tüfenk kullanmak ve bunlar¹¹⁰ emsâli günâgûn sanâyî-i cedîde-i harbiyye ihdâs ettiler. Ve askerlerinin devam ve sebâti için her on adama bir baş ta'yîni ile askerlerinin cümlesini alıştan-verişt men' ve bütün gün ceng ü cidâl ta'lîmini kendilere şîâr edindiler ve bir tarîkle kendilere fürce bulunmayacak dereceye getirdiler. Vâkiâ san'at-ı merkûm ihdâsından sonra vukû bulan seferlerde küffâr içine merâm üzere kılıç düşemeyip perişâniyyet ekser-i zamânda Osmanlı tarafında görülmeyeceği tevârih-âşinâya ma'lûmdur. Zîrâ küffârin muallem askeri tabur tabur olup bozulmamak için âheste-bestे ayak ayak gelirler ve topları Markavit saat gibi mücellâ ve gülleleri musaykal olmakla

¹⁰⁸ "olup" (T.T.K.)

¹⁰⁹ İslâmiyyette Allah youlunda canını feda edenlere şehid denilmekte ve onların kiyamet günü sorgusuz sualsız cennete gidecekleri Kur'an-ı Kerîm'de (Bakara, âyet 154; Âl-i İmrân, âyet 169-170) müjdelenmektedir.

¹¹⁰ "bunun" (T.T.K.)

bir topu bir dakikada tamâm on iki kerre doldurup atıp, güllelerini kurşun gibi yağıdırır oldular. Ve top ve tüfengin ardını arasını kesmeyip güiyâ kriyâmet koparırlar ve eğer ehl-i İslâm'ın yayasından ve atlısından húcüm edecekler olsalar, gâh vakitte düşmen-i dîn sesini çıkarmayıp İslâm askeri tamâm merkezine gelince birkaç yüz pâre çarha toplarına¹¹¹ ve yetmiş seksen bin tüfenge birden ateş edip sapır sapır döker oldular. Ve kendilerin burunları kanamaksızın bunca bin asker-i İslâm'a şerbet-i şahâdeti nûş ettirip bâlkî kalan ehl-i İslâm'ı kaçırmağa me'lûf oldular. Ve asker-i İslâm dahi düşmen-i dînin bu âteş-bâzlığını görüp ve nîm saatte nice bin nüfûs helâkin müşâhede edince düşmene mukâbele edemeyip bizzarure gözleri büyümeğe başladı. Ammâ küffâr-ı bed-kirdâr kemâl-i ikdâm ve himmetle var kuvvetini bâzuya getirip böyle bir san'at peydâ eyledi. Ammâ ehl-i İslâm askerinde bu nizâma mukâbele bil-misil bulunmadığından, hak budur ki İslâm askerine nice kabâhat bulunur? Zîrâ İslâm tarafından farazâ bin adet tüfenk doldurulup atılınca kadar küffâr tarafından seksen bin salkım güllesi ve kurşun birden geliyor. Buna dayanmak tâkât-i beşerden hâriç bir ma'nâ olduğu müsellemdir.

İşte bu hâl üzere tâ Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin zamânına gelinceye kadar gâh gâlib ve gâh mağlûb olarak vakitler geçip ekser-i zamânda galebe küffâr tarafından zuhûr eder oldu deyu bizimle da'vâ-yı kâzibe eden ba'zı nâ-halef Yeniçerilik da'vâsında olan dilâverân-ı asra tarafımızdan böylece cevap verilmekle iskât olundular. Kaldı ki Sultan

¹¹¹ Çarha topu: Meydan muharebelerinde kullanılan sahra topu.

HULÂSATÜ'L-KELÂM FÎ REDDÎ'L-AVÂM

Mahmud Hân-i Evvel Hazretleri, "Küffârin ekser-i zamânında galebesine ve ehl-i İslâm'ın mağlûbiyetine sebep nedir?" deyu suâl tahtında gâlibiyete vesile olacak tarîki aramalda, *Usûlü'l-hikem fi Nizâmi'l-ümem*¹¹² isminde bir risâle te'lîf ve arz olunup muvâfîk-ı tab'-ı hümâyûn-ı mülükâneleri olmakla tab' ve neşr olunmuştur. Ve mücебince amel olunmasına himmet-i şâhâne buyurulacak iken, bi-hikmetillâhi Teâlâ, müddet-i ömrüleri hitâma resîde olduğu ecilden icrâsi mukadder olamayıp, "el umtûr-ı merhûnetün bi evkâtihâ"¹¹³ mazmûnunca bin iki yüz altı senesi¹¹⁴ hilâlinde "Bil-iktizâ asker-i cedîd tahrîrine şü'rû olundu!" dendi ve çünkü ta'lîmi gönlünüz kabûl etmeyip, "Ta'lîm lâzım değil, hemân düşmeni bize gösterin!" derseñiz, biz dahi cevâbımızda:

"Bre şebhâzim, Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin zamânında zuhûr eden Moskov seferinde¹¹⁵ küffâr ile sizin araniza dîvâr mı çektiler idi? Küffâr görünüp dururken niçin varamayıp iki kerre yüz bin âdem kivircik koyun eti ve has etmek iyiyip tamam küffâra mukâbele esnâsında bir ulûfe ve ta'yîn¹¹⁶ ve mânde¹¹⁷ kavgası çıkarıp, bu vesile ile döndünüz kaçınız. Hattâ ben dahi sizinle beraberdim, bilirsiz. Ve ertesi sene dahi Rumeli ve Anadolu'da konduğunuz müselmân ve reâyâ hânelerini yakıp, yıkıp ve iyâllerine ve kızlarına el uzatıp bunca fezâhat ve kabâhat ederek orduya vardınız. Kezâlik cengde mahâretiniz olmadığından, bir mahalde ağız tadiyla mukâbele ve mukâteleye kudretiniz olmayıp, yine sâbiki gibi ulûfe ve ta'yîn ve mânde kavgasıyla vakit geçip gittiniz ve dîn karîdarımızı soyup Hudâdan ve kimesneden hayâ etmediniz. Ispât edin ki nerede yüz ağartıp dîne ve pâdişâha hizmet ettiniz? Altı-yedi yıl seferlerde

¹¹² 1674-1747 yılları arasında yaşayan İbrahim Müteferrika'nın eseri. 1731 yılında kaleme alınan eserde, memlekette sık sık görülen isyan ve ihtiâllerin sebepleri üzerinde durulur. Eserinde ayrıca, idarecilerin durumu, ordunun bozukluk ve düzensizliği, tarihî olaylardan ders alınması, Avrupa devletlerinin gelişmesinin sebepleri ile oradaki ilim ve teknîğin alınması gerektiği üzerinde de duran müellif, yeni bir ordu ihtiyacını da belirtir. Devrine göre modern bir zihniyedle kaleme alınan ve 1732 yılında Müteferrika Matbaası'nda dokuzuncu sırada basılmış olan eser, bir incelemeyle birlikte yıllar sonra Adil Şen tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır: *İbrahim Müteferrika ve Usûlü'l-hikem fi Nizâmi'l-ümem*, Ankara 1995; ayrıca bk. Fikret Sarıcaoğlu-Coşkun Yılmaz, *Müteferrika: Basmacı İbrahim Efendi ve Müteferrika Matbaası*, İstanbul 2008).

¹¹³ "Her şeyin bir vakti, zamanı vardır!"

¹¹⁴ 1206:1791.

¹¹⁵ 1768-1774 seferi.

¹¹⁶ Ta'yîn: Askere verilen erzak ve yiyecek.

¹¹⁷ Mânde: Yeniçerilere üçer aylık hesabıyla yılda dört defa ödenen aylıklardan hak sahibinin ölümü veya başka bir sebeple ödenmeyecekler hakkında kullanılan bir tabir.

hâliniz böyle olup âkibet Moskov'un fûrce bulmasına müstakil sebep olmanızla istediği gibice musalâhasına sebeb oldunuz. Ve nihâyet Kırım gibi bir hânlık memâlikin küffâr elinde kalmasına dahi bâis oldunuz. Bunlardan sonra açılan Moskov seferinde¹¹⁸ dahi yedi-sekiz yüz saatlik yerden Moskov'n ceng askeri gelinceye kadar bir işi görüşünüz deyu tîz elden Özi¹¹⁹ tarafına bunca bin Yeniçeri ta'yîn olundu; zâbitânını ve Özi vâlisini dinlemedi kendi re'yiniz ile Kılburun dedikleri bir küçük palangalı mahalle kendi kendinize varıp Moskov'un ol tarafta, vâkiâ Kılburun palangası Kızkulesi misillüdür, gâyüt'l-gâye az askeri var iken doğuşüp yine mukâvemet edemediniz ve âkibetü'l-emrde buncanız denize dökülp gittiniz. Nihâyet Özi'ye avdet ve anda ikâmet edip Moskov askeri kar ve kış gâyet soğuk günlerde Özi kal'asını muhâsara eyledi. Sizler kal'anın içinde delikdere sokułup çikamadınız. Öyle bir kavî ve nâzenîn ve metîn serhadd-i İslâmiyye kal'asının harben ve darben düşmen eline geçmesine ve cümle halkın sizinle beraber esîr olmasına ve nice bin sâdât ve şürefâdan kızların ve nisvânın ve maşûmların Moskov elinde giriftâr olmasına sebep oldunuz. Ve gayri yerlerde dahi bunun gibi mukâvemet edemediniz. Kefere tâifesinin asker ta'lîmi husûsunda ve ceng etmekte mahâreti ma'lûm ve İslâm askerinin ceng husûsunda ve envâ gûne hîle-i harbiyyeden gafletleri dahi zâhir iken, ta'lîm husûsunu beğenmeyip bu bâbda derkâr olan inâdınız mücerred dîne ve devlete ihânet değil midir?" deyu halleri bu vech ile şüryû ve beyân olunca, kimi âdem bu bâbda hakkı kabûl ile sükût ederler ve cevablarında:

¹¹⁸ 1787-1792 seferi.

¹¹⁹ Buğ-Dinyeper nehir üzerinde önemli bir Osmanlı kalesi. 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi'nde kahramanca savunulan kalenin bir süre sonra düşmesi üzerine Sultan I. Abdülhamid kahrîndan vefat eder.

“Hakîkat bu ta'lîm maddesinde *Usûlü'l-hikem fi Nizâmi'l-ümem* nâm risâlede beyân olunduğu üzere Sultan Mahmûd Hân Hazretleri mübâşeret buyuracaklar imiş; müddet-i ömürleri müsâade olmadıgından mübâşeret olunamamış. Eğer ol valitte râbita verilmiş olaydı kefereye böyle mağlûp olmazdık.” deyu i'tirâf ederler. Ve kimi dahi cevâbında:

“Yeniçeri Ocağı'nda benim yirmi beş akçem¹²⁰ var, eğer Nizâm-ı Cedîd askeri çoğalıp iş görürlerse korkarım ki Yeniçeri'ye i'tibâr kalmayıp ulûfemi alamam. Eğer ulûfeme zarar gelmeyeceğin bilsem, Allah versin bütün halk-ı âlem Nizâm-ı Cedîd askeri olsun!” deyu mâ-fi'z-zamîrlерini söyler oldular. Ve kimi dahi tamâm hakkâniyet üzere:

“Eğerçi Nizâm-ı Cedîd askerinin işe yarayacağını ve böyle nizamlı askerden mâadâ sâir nizamsız asker bir akçelik iş göremeyeceğini ve eğer bundan sonra bu Nizâm-ı Cedîd askerinin ref'i lâzım gelse -Hak Teâlâ Hazretleri hifz eylesin- düşmen-i dîn düğün-bayram edip dahi ziyâde fûrce bularak Devlet-i Aliye'ye giderek murdar¹²¹ tekliflerle galebesine takviyyet vereceğini ve nihâyetü'l-emrde düşmen-i dîne bir taraftan cevap verilemeyeip Devlet-i Aliye umûru gün-be-gün tenezzülde olacağını biliriz. Ve avn ü inâyet-i Hak'la bu nizâmlı asker lüzûmu mertebe çoğalıp Moskov ve Nemçe hudutlarında olan kalâlarda ve sâir yerlerde ikâmet etseler, hîn-i iktizâda ceng ücidâlin yolunu izini bildiklerinden, acemi asker gibi şâşırmayıp, ikdâm ve mukâtelede ihtimâm edeceklerini biliriz!” derler. “Ve delilimiz şudur ki: Faraza bir firtinalı günde bir sefînede deniz hâlinden hiç bilmeyen âdemler olsa, âlât ve dümen kullanmak bilmedikleri için, ol sefîne elbette gark ve cümle halkı birden

¹²⁰ “akçe ulûfem” (T.T.K.)

¹²¹ “gûnâgûn murdar tekliflerle” (T.T.K.)

helâk olurlar. Ammâ deryâ ilmini bilenler her ne kadar firtinaya tesâdûf etseler, ilmini bilmek ve kullanmak hasebiyle, bilütfullâhi Teâlâ, sâhil-i necâta varırlar. Ve bir misâli dahi budur ki, topu ve tûfengi ve cümle âlâtı ve üstâd cengî askeri mükemmeli bir sefîne ile topsuz ve üstâd askersiz Karadeniz'in kereste çekelevesi¹²² muhârebe için birbirine mukâbil olsalar, onlardan kangısı gâlib olur ma'lûm olmakla, işte bu misâllerden bilinir zâhir şeydir!” derler. “Ve kezâlik on-on beş yıl ceng husûsunu ta'lîm etmiş ve nice nice hîle-i harbiye öğrenmiş az âdemler nice bin ta'lîmsiz askeri bozup ve kirip ve esîr edip istedikleri gibi gâlib olageldikleri acaba mahall-i şübhe midir?” deyu niceceleri ikrâr ve i'tirâf ederler.

Ve bil-cümle ma'lûm oldu ki, Fransız melâîni Îskenderiye ve Mîsîr'a girip karada olan nice bin ta'lîmsiz askerimiz var iken, işe yarayacak ve gâlib olacak cengleri zuhûra gelmeyip topçu ve piyâde ve muallem askerimiz her ne kadar kalîl iseler dahi sebât-ı kademle ceng edip küffârı kırdılar ve kırıldılar ve bunlardan bir ferdin firârını görmediler. Gayretleri cümlenin ma'lûmu olunca ta'n ü lâ'n edenlerden çok kimesneler insâfa gelip, “Asıl işe yarayacak asker bunlar imiş, mezemmetle boşuna günaha girdik!” deyu kusûrlarına mu'terif oldular.

Hattâ Cezzar Paşa Hazretleri¹²³ bunların cengde sebât-ı kademlerine ve bir ferd kaçmayıp dilîrâne hareketle şehîd oluncaya kadar durduklarına bakıp, “Ben aslında bunları bilmez iken ta'n ederdim, lâkin fî-mâbâd ta'n edersem dilim kurusun!” dediği huzzâr-ı meclisi olanlardan

¹²² Çekeleve: Kürekle de yol alabilen, ancak yelkenleri bulunan ve daha ziyade yük taşımak için kullanılan küçük bir eski zaman gemisi.

¹²³ Cezzar Ahmed Paşa (öl. 1804). Napolyon Bonapart'a karşı Akkâ kalesini savunan Osmanlı veziri.

mesmûumuzdur. Mâdemki bir kimsede akıl, rüsd ve insâf olup hayatı ve şerri fark edince bu muallem askerin ne rütbede işe yaradığını ve yarayacağını ve ne mertebede lâzım olduğunu ve fi-zamânînâ bu makûle nizâmlı askerden maâdâsı hemân ordularda ve serhadlerde ve sâir ceng mahallerinde zâhire telef edip kuru kalabalık etmekten gayrı fâidesi olmadığını fehm ve idrâk eder. Zîrâ düşmen-i dînin birkaç sözleri vardır ki esîrligimiz¹²⁴ hâlinde kulağımızla iştittik.

Onlar derler ki: Osmanlı askeri seferde her ne kadar çok gelirlerse bizler o kadar ziyâde hazz ederiz, zîrâ askeriniz çok olursa zahîreleri pek tîz tükenir ve iki üç ay mukaddem kaçalar ve eğer acemi askeriniz üzerimize gelirse, çogunu top salımıyla sergi edip bâkî kalırsa¹²⁵ kendileri kaçarlar, derler. İşte bu sözleri tamâm vâkia mutâbık olduğu re'yül-ayn müşâhede olunmuştur.

Ve bir sözleri dahi budur ki: Meselâ yüz bin Osmanlı askerinin içinde yalnız yüz nefer muallem asker bulunsa, indimizde addettiğimiz hemân yüz âdemdir. Kusurları defterde¹²⁶ yoktur, zîrâ bir nefer güzel muallem âdem bayagi beş yüz âdeme muâdildir biliriz derler. Vâkiâ seferlerde gördük ki müddet-i ömründe eline tüfenk almamış ve cümle vaktini alış-verişle veya hîç çift sürmekle geçirmiş âdemler hîn-i iktizâda şaşırıp, tûfengine îbtidâ kurşunu koyup ba'dehû¹²⁷ barutu kurşunun üzerine koydukları ba'zi kerre müşâhede olunmuştur ki, tîz elden barutu ve kurşunu tûfenginden çıkaramadığından, onun ceng mahallinde durmaktan hîç fâidesi olmayıp boşuna kalabalık eylediğinden zararı olur. Ve ba'zi acemilerden kimi dahi

¹²⁴ "esîrlilik hâlinde" (T.T.K.)

¹²⁵ "kalanlar" (T.T.K.)

¹²⁶ "defterimizde" (T.T.K.)

¹²⁷ "sonra" (T.T.K.)

barutun veznini bilmeyip tüfengine haddinden ziyâde barut komakla elindeki tüfengi paralanıp kendisi ve sağında solunda ve önünde bulunanların kimini sakatlayıp ve kimini dahi helâk ettiklerini ve süvârileri olan çok acemilérden hayvanın üzerrinde iken kendiyi Kahramân-ı zamân¹²⁸ bilip babasını görse selâm irtikâb etmeyenler, ceng mahallerinde kılıçlarını çıkarırken kendi hayvanının başını sakatlayıp, kendini ve hayvanını heder ettiğinde, orduda olanlar görüp: "Mâşâallah şehbâzim!" deyu Allah'ı çağrırlar.

Velhâsil, okumak ve yazmak ve ok atmak ve at öğretmek ve çalgı çalmak ve sâir bunlar emsâli san'atların cümlesi ta'lîmsiz vücûda gelmediği misillû, bu ceng umûru dahi yalnız başına müstakil bir ilm-i şerîf ve fenn-i lâtîf olup, bunsuz gâlibiyet hiç bir tarîkle mümkün ve mutasavver olmadığını ashâb-ı firâset de düşünür. Hele kadîm ocaklıarda cüz'î ve ve külli alâkası olan kımesneler Nizâm-ı Cedîd'i fasl u mezemmet ederler ise ba'zı fîkirlerine mebnî ba'zı ukalâ indimde affolunur. Lâkin hiç alâkası olmayıp şap ile şekeri ve hayr u şerri güiyiyâ fark edenler acaba ne akla uyup böyle bir ilm-i şerîfi fasla cesaret ederler. Aklî ve naklî deliller yok iken ve kefere tâifesi acemi askerimizi dâima mezâka edip, bir sefer olsa da şu acemi hayvanları biner-beşer¹²⁹ bin avlasak deyip dururken¹³⁰, böyle düşmenin hâline vâkif olmaksızın hemân inad ve ısrârları istîgrâb olunur.

Asâkir-i Atîkamızın Hîn-i Vaz'larında Olan Keyfiyyâtı ile Şimdiki Halde Olan Halleri Beyânındadır

¹²⁸ Kahramân: İran mitolojisinde güç ve kuvvetiyle şöhret kazanmış Zaloğlu Rüstem'in savaşçı mağlûp ettiği mitolojik şahsin adı.

¹²⁹ "biner-ikiser" (T.T.K.)

¹³⁰ "dururlarken" (T.T.K.)

Çünkü asâkir-i atîka ile asâkir-i cedîde beyninde bunca bî-mâ'nâ münâkaşa olunur; bunların hallerinden bir miktar bahse şûrû olunur, şu vech ile ki:

Kadîm ocaklarımızın asâkiri sefere çıktıklarında ne keyfiyyetle giderler ve gelirler, eğerçi âmmenin ma'lûmudur, eğer bilmezler var ise şu vech ile i'lân olunur ki: Gâzî Sultan Süleymân Hân Hazretleri, ocaklar askerlerini vaz' buyurdukları esnâda tahrîr buyurdukları asâkir mûrûr ve ubûr eyledikleri mahallerde ağniyâ ve fukarâdan ve müsellem ve reâyâdan bi-gayr-i hakkın bir akçelik nesne almamak ve bir adet yumurtayı meccânen yememek ve hiç bir kimesnenin ırzına taarruz etmemek¹³¹ şerâitiyle taht-ı râbitaya idhâl etmekle, vâkiâ asâkir-i merkûme dahi pâdişâhın ve sâir zâbitânın emir ve re'yine itâat edip kırkı bir kıl ile yedilir asker olduklarından, ferd-i vâhîde bir akçelik taaddî etmemeleriyle, seferlerde şecî'âne ve dilîrâne cenglerle ka'lalar ve vilâyetler teshîr ve küffârin burnunu yere sürtmek ve bu cihetle pâdişâh-ı âl-i câhin nâm ü şânını ve nâmus-ı sultanâtını vikâyet etmek¹³² âdetleri idi. Ve pâdişâhın ve bâcümle ehl-i imânın duâlarına mazhariyetle cümle halk-ı âlem bunları el üzerinde tutup, cümle nâsdan ziyâde i'tibârları müzdâd olmuştu. Bu vech ile mu'teber tâife olduklarından meçhûlü'n-neseb Frenk ve Rum ve Ermeni ve Yehû'dan dönmeleri ve çingâneleri ve sâir ne idüğü belirsizleri içlerine komadıklarından, mert oğlu mert olmalarıyla, bunlardan hırsız ve edebsiz ve yankesici ve sâir fenâ töhmetle müttehem olanları içlerine komamakla düşmen-i dîni bu ocaklar askeriyle korkuturlar iken, düşmen-i dîn bunların nizâm-ı kaviyyesine hased edip bir tarikle

¹³¹ "eylememek" (T.T.K.)

¹³² "eylemek" (T.T.K.)

içlerine ihtilâf düşürmek için gâyet hîlekâr cásuslar gönderip birer san'atla içlerine idhâl etmeleriyle, bu cásuslar giderek neferât-ı İslâmiyyeye yoldaşlık dâiyesiyle şeytan gibi damarlarına girip derûnlarında merkûz olan şecâ'at-ı kâviyye ve diyânet-i asliyyelerine halel getirecek şeyleri yavaş yavaş ta'lîme başladilar. Şu vech ile ki:

“Be hey yoldaşım, devletin bize verdiği yedi akçe ulûfedir; bize şahâdetle cennet gösterirler ve göz göre göre cümlemizi gâvura kırdırırlar. Bizim iki canımız yok ya! Gâvur bizim nemizi aldı? Boşuboşuna niçin kırılalım?” havâdislerini henüz vilâyetinden gelmiş ahvâl-i düshâmeden ve belki kendinden gâfil, sade-dil torlak Türkçegizleri¹³³ böyle böyle ifsâd edip, onlar dahi gide gide ba'zı seferde haddinden aşırı yüz bulup, “Büyükler yağlı pilav yesin, bizler kuru kuruya Moskov kefereşile kırlımkak niçin olsun?” deyu müstağrak oldukları ni'meti ve gördükleri nevâziş ve inâyeti unuttular gittiler. Gerek ocaklarından ve gerek hâriçten bunlara söz tefhîm eder¹³⁴ âdem olmamakla, giderek istediklerini söylemek ve bildiklerini etmek ve konup göçtükleri yerlerde müslüm ve reâyâ hânümânını yaküp yıkıp, bulduklarını yağma etmek ve iyâl ve evlâdi ırzlarına el uzatmak ve bunlardan başka yüz doksan altı ortada¹³⁵ olanların cümlesi yek-cisim makâmında birbirleriyle ayrı gayriları olmayacak iken, sanki kendi ortasından mâadâ ortalarda olanlar dîn karîndaşı dejilmiş gibi deli açıktan külli bügz ve adâvet ile birbirlerinin kanlarını içmek derecesinde yollarda ve izlerde birbirlerine kurşun atmak ve karyeleri basıp helâk etmek gibi

¹³³ Torlak: Toy, acemi.

¹³⁴ “ettirir” (T.T.K.)

¹³⁵ Orta: Eski askerlik düzeneinde tabur karşılığı birlik. Yeniçeri ordusu 196 ortadan meydana geliyordu.

halleri hâlâ bâkî olup seferde ve havzada hiç birisi birinden emîn olmayıp nizâm ve intizâm-i kadîmleri külliyen selb olundu gitti ve küffârla mukâbele vaktinde, “Gâvurla bizi döğüştürmediler ve izin vermediler, yoksa eğer izin olaydı kralın tâcını tahtını başına geçirmek iştense değildi. Lâkin devlet ircâli mürted olduğundan¹³⁶ bizleri gâvura kırdırıp esir ettiler, Moskov keferesinden variller ile altın aldılar!” deyu altmış beş bin güne erâcifle gün geçirir oldular. Hîn-i muhârebede hemâñ uzaktan top sesi¹³⁷ işittikleri gibi ve birkaç şapkalı gördükleri anda, içlerinde müselmân kiyâfetinde bulunan cásuslar hemâñ çağırmağa başlayıp: “Ümmet-i Muhammed ne durursuz, gâvur ordumuzu bastı, öküz boynuzu çevirdi, şimdi cümlemizi sürer, esir oluruz!” tevâtürünü çökardıkları anda,aslından ortaları kazganlarını¹³⁸ düşmene vermeyip, kazganları uğruna bin âdem şehîd verirler iken, şimdi bunlar, canlarının kıymetini bilecekleri tutup yarım saat zarfında çadır ve çerge ve kazan ve sâir şeylerini takımıyla bırakıp hemâñ doğruya Ordû-yı Hümâyûn¹³⁹ üzerine uğramakla hazine ve eşya ve çelenk sandıklarını¹⁴⁰ yağma edip, küffârı sanki bütün kırmış ve kralın tahtını başına geçirmiş gibi unvanla, sâlifi'z-zikr yağma ettikleri çelenkleri başlarına birer, ikişer, üçer ve dörder beşer donatıp dah dah delisi gibi gezer oldular. Ve bunların içinde asıl gâzî olanlar ile olmayanlar ma'lûm olmayıp birbirine kâşıtlar gittiler. Bunlara muhâlefet eden olursa vezir ve ağa ve paşa, büyük ve küçük zâbit demeyip hücumla helâk etmeye mu'tâd etmiş olmalarıyla, bunları öyle vaktinde nîm dakika durdurmak mümkün olamadı. Delîl-i vâzih

¹³⁶ “olduklarından” (T.T.K.)

¹³⁷ “sesini” (T.T.K.)

¹³⁸ “kazanlarını” (T.T.K.)

¹³⁹ Ordû-yı Hümâyûn: Kapıkulu ve timarlı sipahîlerden meydana gelen Osmanlı ordusu.

¹⁴⁰ Çelenk: Nişan, rütbe. Büyük devletlerin gerileme ve çöküş devirlerinde en küçük başarılar bile moral vesilesi olur ve bu münasabetle kumandanlara rütbe ve nişanlar verilmeye başlanır. Osmanlı tarihinde ilk çelenkler 1773'te Silistre zaferi üzerine verilmiştir.

budur ki, Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin zamânında Kartal Senesi Vak'ası¹⁴¹ yüz elli bin kadar ehl-i İslâm askeri küffâra mukâabele esnâsında iken merhûm ve mağfûr-leh Koca Abdi Paşa Hazretleri¹⁴² bir şîr-i dilîr gibi meydân-ı rezm ü vegâ vü kâr-zârda olup ehl-i İslâm'ın başı pek sıkılmış değil iken, kala-fatlı çavuş kiyâfetinde bir süvâri cásus alelacele Yeniçeri metrisleri verâsından nidâ edip: "Bre Yeniçeriler, ne durursuz, arkamızdan gâvur geldi!" deyü atını tepip gitti. Gâib olunca hemâن sözün sıdk u kizbine bakmayıp, koca Yeniçeri ordusu birden-bire boşanıp firâra müsâraât edince, kefere furce bulup bunların perişâniyyeti sebebiyle hemâن küffâr bunların üzerlerine düşüp ötesini beri almağa karîb olmuş iken pâşâ-yı müşârûnileyh hazretleri küffârla mukâteleye girişip, bunları eğerçi halâs eyledi. Lâkin müşârûnileyhin mukâtelesi esnâsında, gerek kendilerine bir çeki düzen vermek veya hâl müshârûnileyhe imdâd eylemek hâtilarına dahi gelmeyip hemâن solukların Tuna kenarında hazîne çadırında aldilar. Enselerinden düşmen-i dîn görünmeyip bunlar geriye dönmek lâzım ve mümkün iken, hemâن Kabakoz'a girmeyip, Ordû-yı Hümâyûn'un hazîne ve eşya ve hayvanâtını yağmalayıp "açık" ta'bîr olunan kayıkları bulamayanlar kendilerini suya attilar ve bu firârîlerin sülüsü mikdâri ve belki dahi ziyâdesi Tuna'da gark-âbe-i şahâdet oldular gittiler. Ve kimi yüzmek bilmemekle Tuna kenarında söğüt ağaçlarına çöküp ve kimi dahi kamışlık ve sazlık aralarında saklanıp kaldılar. Düşmen-i dîn geldikde bunları görüp bulmalarıyla tüfenk ve sünge ile helâk ettiler. Ve düşmen-i dîn mahall-i merkûma

¹⁴¹ Kartal Senesi Vak'ası: 1 Ağustos 1770 tarihinde Serdâr-ı Ekrem İvazzâde Halil Paşa kumandasındaki 180 bin kişilik Osmanlı-Kırım ordusunun Tuna nehri kıyısında İsaççı karşısında Kartal mevkîinde Kont Romenzof kumandasındaki 30 bin kişilik Rus ordusuna feci bir şekilde mağlûp olması. Bu büyük faciadan sonra Bender, Kili, Akkerman, İsmail, İbraîl ve Bükreş kaleleri Ruslar'ın eline geçer. Risale müellifi de bu savaş sırasında Ruslara esir düşmüştür.

¹⁴² Rumeli beylerbeyi ve Boğdan seraskeri.

tamâm üç günden sonra geldiler. Bu şehbâzların götürüremeyip Tuna kenarında bırakıkları top ve cebehâne ve mühimmât-ı sâirenin cümlesini küffâra bıraktılar gittiler.

Bunlardan sonraki Moskov seferi akîbinde dahi Koca Yusuf Paşa'nın¹⁴³ def'a-i sâni sadâretinde cümle ocaklı zâbitânı ve Yeniçeri ağası sadr-ı müşârûnileyhe gelip cevaplarında: "Bizler bu defa yüz yirmi binden mütecâviz ocaklar askeri var iken Moskov'un sekiz bin askeri Tuna'yı beri tarafa geçti ve üzerimize gelip cümlemizi târümâr ve isbât-ı müddeâ-yı salâbet eyledi. Gâvurun böyle nizâmlı askerine böyle¹⁴⁴ nizâmsız askerimizle mukâvemete kudretimiz yok. Hemâñ musâlâha edeceğiniz var ise edin. Mâdemki bizim askerimiz hîle-i harbiyye-i cedîdeyi bilmeyince böyle böyle kiyâmete kadar nusret olamaz!" deyu ceffe'l-kalem cevap verdiler.

Müşârûnileyhe hayret gelip: "Bunu ben pâdişâh-ı âlem-penâha nice arz edebilirim?" deyince, "Bizler arz-ı mahzar yazarız!"¹⁴⁵ deyüp, nefşü'l-emrde arz-ı mahzar ettiler ki, kalemim ile olmuştur. Vezîre teslîm ettiler, müşârûnileyh dahi pâdişâha gönderip bunlardan fî-mâ-bâd hayır ve nusret mümkün olamayacağını telhîs edince çarnâçar Moskov ile musâlâhaya karar verdiler. İstanbul'a geldiklerinde, çünkü mukaddemâ Yeniçeriler ta'lîmsiz olup kefere askeri muallem olduğundan, onunla mukâvemet edemeyiz dediklerine binâen ve husûsâ otuz sene mikdârı keferinin galebesi ve su bendleri maddesine ittibâen, Devlet-i Aliyye dahi kendi hâline intizâmla mağlûbiyetten halâs ve belki gâlibiyyetine sebep olacak ve kendi mekrinden emîn olacak vesile bulmağa mecbûr olunca, ta'lîm maddesi Yeniçeri Ocağı'na teklîf olundu. Kabûl etmeyip

¹⁴³ Koca Yusuf Paşa (öl. 1800). I. Abdülhamid ve III. Selim döneminde iki defa sadrazamlık yapan Osmanlı devlet adamı.

¹⁴⁴ "bizim" (T.T.K.)

¹⁴⁵ Mahzar: Bir nevi dilekçe.

redle kat'ı cevap verdiler. Devlet-i Aliye dahi mülâhaza ve nice defa istişâre edip, eğer bu husus ferâmuşla terk olunmak lâzım gelse, giderek esfâr-ı sâbikadan ziyâde fenâ netice vereceği ve kefere tâifesi yüz bulup külliyen fûrce-yâb olacağı zâhir ve su bendi maddesi sohbeti dahi meydana çıkmış keyfiyyet olmakla, Bostânî neferâtından tüfenkçi tertîb ve Levend Çiftliği'nde müceddeden yapılan kuşlağa kondu.

Sultan Süleyman Hân Hazretleri'nin Yeniçeri Ocağı küşâdında dünkü gün yazdığı asker bugün kaçtığı misillû, bu defa dahi bir alay Yeniçerilik da'vâsında olup, fakat ocaklarında bir kuru ulûfeden gayrı Yeniçerilikle alâkası olmayan kalleş kurtlar birbiriryle fisiltiya varıp, "Yâhû, Nizâm-ı Cedîd Ocağı açıldı. Cedîd asker san'at-ı harbiyye ta'lîm edip, eğer bir seferde hizmet-i pesendîde zuhûra getirirlerse, Yeniçerilik muattal olup esâmelerimiz¹⁴⁶ hiç olacak!" deyu bîhûde vesveseye düştüür. "Nizâm-ı Cedîd Ocağı'na yazılı âdemler gâvura müşâbih ta'lîm etmekle müselmânlıklarına zararı vardır!" deyu mukaddemâ dîn ü devletle alâkası olmayan ve meş'ele-i tahâretini bilmeyen bâtillar bu bâbda müselmânlık kaydına düşüp nicelarını yazılmaktan men' ve yazılmış nicelarının dahi firârlarına ikdâm ve ihtiyâr ettiler. Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri'nin hikmet-i Rabbâniyyesine bak ki, bu asker-i mergûbe iki üç binden ibâret iken Fransız seferi açılıp cedîd topçu ve tüfenkçiler Mısır ve Akkâ'ya ta'yîn olundular. İki üç bin âdem İstanbul'dan hareketle sefînelerine râkib ve mahallerine zâhib olduklarında, gerek İstanbul ve gerek sâir mahallerde bir edebsizlik veya hâl kimesnenin bi-gayr-ı hakkın bir akçelik nesnesini

¹⁴⁶ Esâme: Ad, kimlik kütüğü.

almayıp, ırz ve nâmuslarıyla kız gibi gittiler ve geldiler. Eğer bunlardan bir kabâhat zuhûr etti ve görüldü ve işitildi ise cümle âleme salâdır söylesinler.

Kemâl-i ihsân-ı Rabbâniyye ile Akkâ kalâsına vardıkları gibi Fransız keferesi altmış üç gün Cezzar'ı ve Akkâ ahâlisini kemâliyle tazyîk ve gülle ve humbarayı yağdırırmakla kalayı bütün bütün almağa bir dikkâ kalmışken ve husûsâ bûrc-ı âlî nâm mahalden kal'a derûnuna düşmen-i dîn girmişler iken, bu cedîd asker eltâf-ı Sübnâniyye ile kânun-ı harbiyyelerin bir günâ icrâ ederek küffârı bir mertebede kirip helâk eylediler ki Frengistan'ın bir mahallinde Fransızlar böyle rüsvây ve bed-nâm kırılmadılar ve kal'a-i merkûm ve cümle ahâlisi, bunların ikdâmi vâsıtasiyla halâs olduklarını dünyâda bilmez hiç kimesne kalmamıştır. İşte bunların işe yaradığı ve yarayacağı bundan dahi ma'lûm olmaz mı? Tamâm dikkat yeridir. Kezâlik her nerede küffârla mülâkâ oldular ise, azılıklarına göre küffârdan yüz döndürmeyeip kırıldılar ve kırıldılar ve bir nefer firâr ârını irtikâb etmemekle Hazret-i Hakk'ın ve Cenâb-ı Peygamber'in murâd-ı aliyyeleri üzere gazâ ve cihâd emrini ve dîn-i mübîn şerâitini yerine getirdiler. Eğer sözümde hilâf var ise yerden göge kadar izindir, söylesinler ve yahut Allah için hakkı kabûl buyursunlar. Çünkü ta'lîmsiz olan askerimiz Mîsîr'da ve İskenderiyede ve sâir havâlisinde Fransız keferesinin atlısına ve yayasına mukâbele edemediklerinden, meydanda kalıp, muallem askerimize ilticâ ile içlerine girmeleyile kendilerini mühlikeden halâs ettiklerini, eğer insafları var ise ikrâr eylesinler.

Ve bunlardan başka,¹⁴⁷ bin iki yüz on yedi¹⁴⁸ senesinde Rumeli'de olan dağlı kâfirlerinin üzerlerine me'mûr olduklarında

¹⁴⁷ "başka geçen sene" (T.T.K.)

¹⁴⁸ 1217:1802.

eşkiyâ tâifesi hîn-i zuhûrundan vakt-i merkûma deñin bunca vüzerâ ve sâir me'mûrların cümlesi bir vakitde eşkiyâya fûrce bulamayıp bu dağılı kâfirleri hiç bir kimesneden yüz döndürmediler ve her ne mahalde ise cümleye gâlib oldular ve bu Nizâm-ı Cedîd askerinin kökünü kazııp bir dâne kalmayincaya kadar kırıp nâm ü şânlarından¹⁴⁹ eser kalmamak niyyet-i fâsidesiyle mağrûrâne var kuvvetini bâzuya getirip bunlarla elleştiler. Asker-i cedîdin ise topları ve humbaraları ve sâir süvârileri yanlarında olmayıp hemân yalnızca piyâde iken ve kemâl mertebe ortalık kiş ve kar ve yağmur ve çamur iken ve eşkiyâ bir karyede mahfûzen dururlar iken, vardilar, bastilar ve muhârebeye giriştiler. Eşkiyâ ise karyenin içinde mahfûz ve asker-i cedîd dizlerine kadar çamur ve su içinde iken eşkiyâ'nın nisfi derecesini olmuş armut gibi döküp harâb ve canı cehenneme gönderip bâkîlerini cebren ve kahren koparıp kaçırıldılar. Ve âhir bir karyeye soktular ve vakt-i kalîlde eşkiyâdan helâk ettikleri dört yüz kadar lâşe-i murdarlarının yanmışlarını buldular. Eşkiyâdan alınan dillerden¹⁵⁰ menkûldür ki, eşkiyâ birbirlerine çağrışıp, "Abe babam oğlu, bu Nizâm-ı Cedîd ateşi işittiğimiz gibi değilmiş. Tartıldık işte, bizden altı okka ziyâde geldiler!" deyu birbirlerine çağrışıp mikdârlarını bildiler. Âkibetü'l-emrde hiç bir taraftan yüz çevirmeyen kâfirler gece ile dağlara tırmanıp firâr eylediler ki, bu dahi âmmenin ma'lûmu olmuştur.

Kaldı ki eşkiyâdan bu Nizâm-ı Cedîd askeri içlerine bir nefер cásus sokmağa her ne kadar ikdâm ettiler ise, çâresini bulamadılar. Zîrâ bu asker-i mergûbenin

¹⁴⁹ "nişânlarından" (T.T.K.)

¹⁵⁰ Dil: Düşmanın durumundan haberdar olmak için alınan esir.

nizâmları budur ki, her on adedine¹⁵¹ bir nefer onbaşı olup, her onbaşı hem kendi neferlerini ve hem sağında ve solunda bulunan âdemleri her zaman görüp durmakla cümlesini bilir ve bir-birlerinin yanlarından bir hatve ayrılmaz ve içlerinden bir âdem bulunmasa o saat bilirler ki kangı isimde olan âdem noksandır ve içlerine hâriçten bir âdem girecek olsa, her zâbit kendi neferi bilir. Hâriçten giren âdem nerede dursun, hemâن meydan süpürgesi gibi ortada kalıp yakayı ele verir. Bu tarîkla gerek müslim ve gerek kefereden içlerine bir âdem girip çıkmak ve bunların hâline vâkif olmak ve nereye gidecekler ve ne yapacaklar bilinmek mutasavver olmadığından, Devlet-i Aliye'ye göre işte bundan a'lâ ve ra'nâ nasıl asker ve nizâm olabilir; ehl-i insâfa ve erbâb-i akıl ve kiyâsete ma'lûmdur. Zîrâ bu askerin içinde bulunan câsus bunların nizâmî üzere bulunabilir ve asâkir-i cedîdenin sâir asâkir-i atîkadan ziyâde olarak fezâil ve muhassenâtına nihâyet yoktur. Egerçi cümlesi tafsîlen yazılsa birkaç cild¹⁵² olur, lâkin avâm-ı nâsin aklı yetişeceği kadar tefhîm olunur.

Ki cümle muhassenâtından biri asâkir-i atîk¹⁵³ esvâbı yekhey'et üzere değildir. Kiyâfetleri muhtelif olduğundan bunun mazarratı oldur ki, ceng esnâsında eğer firâr eden olsa bu firâr eden kimesne asker midir değil midir, yoksa esnaf midir ya hizmetkâr midir, hiç ma'lûm olmadığından, hemân firâr edenler bir mahalle varır, kendilerini bildirmemek mümkün oluyor. Lâkin asker-i cedîdin cümlesi kiyâfet-i mahsûsa üzere olduğundan, kendi sıralarından bir adım ayrılısalar

¹⁵¹ "aded neferine" (T.T.K.)

¹⁵² "cild kitab" (T.T.K.)

¹⁵³ "asâkir-i kadîme" (T.T.K.)

hemân yüzük taşı gibi meydanda ma'lûm oladüser ve bölüğünden bir âdem noksan olduğu dakîkada hemân ma'lûm olup aralar ve bulurlar. Onun için asâkir-i cedîdeden bir bölüm orduda bir âdem firâr etmek mümkün ve mutasavver olamayıp, nâçar bölüğünde mukîm ve hizmet-i lâzîmesinde kiyâm eder.

Muhassenâtından biri dahi budur ki, asker-i atîk¹⁵⁴ düşmen-i dîn karşısında namaz safi gibi saf saf durmayıp seyir mahallinde duran kalabalık gibi veyahut bit pazarında olan zihâm gibi karmaşık dururlar. Canı isteyen tûfengini bir kerre ve kimi iki ve kimi dahi ziyâde, her ne kadar muvaffak olabilirse, doldurup atar. Ve kimi dahi ne yaptığını ve ne yapacağını bilmeyip hemân yalancı pehlivan gibi iki tarafa döner durur ve düşmen tarafından bir hal müşâhedesyle bir miktar geriye çekilmek için zâbitler, askere söz söyleşeler, kimi iştip kimi işitmez, herkes bildiği gibice eder. Eğer askeri bir miktar geriye alacak olsalar, bahâne edip birkaç konak kadar geriye çekilirler.

Ammâ bu asker-i cedîd namaz safi gibi saf saf olup onde bulunan saftan başka arada olan saflar dahi kezâlik saf saf dururlar ve ibtidâki safta kaç bölüm âdem var ise ardında olan saflar dahi ona kiyâsla, ne noksan ve ne zâid olur. Hemân kurulmuş dolab saatı gibi iktizâsına göre döner dururlar. Şu sûretle ki, bunca bin asker sağlam ve sollu hemân iki nefer nişancı zâbitlerinin göstereceği işâret-i ma'lûmeye asker dâima bakalar dururlar. Şöyle ki, bunların içinden bir neferi başını gayrı tarafa döndürmeğe kâdir olamaz ve zâbitlerinin emrini fehm için

¹⁵⁴ “asker-i kadîm” (T.T.K.)

şamata etmeyip bir kimesnenin ağızından harf çıkmaya dek kulak verir dururlar. İşaretçi zâbit meselâ hâzır olun deyu bir işaret gösterir, bunca bin âdemin cümlesi hemân yekten hâzır olup içlerinden birinin durmağa veya hut sohbet etmeğe ve gayri yere bakmağa hiç bir vech ile kudreti olamaz. Be-her-hal¹⁵⁵ cümlesi birbirine muvâfakaten hâzır dururlar. Ba'dehû yine her ne gûne işaret gösterilirse, ona göre âtes-fesânlıkların icrâ ederler ve ba'zan bir işaret gösterilir ki nizâm ve intizâm üzere olmayıp hemân tüfenklerini serîan ve âcilen doldurup atmakla gürültü ve zırıltıya aralık vermeyerek kurşunu yağmur gibi yağıdırırlar ve eğer bu hâl üzere iken yorulurlarsa, der-akab zâbitleri bir nişan gösterip bunları san'atla geriye alıp aralarında olan dinç askeri bunların yerine korlar ve bunlar dahi kezâlik ol vech ile âtes saçarlar.

İşte bu hal üzere askeri yorulmayıp ve nefret getirtmeyp ceng ü cidâli bu hey'et ve san'at ile ber-vech-i suhûlet icrâ ederler ve ba'zan hîn-i iktizâda bunca bin âdem bir büyük değirmi halka şekline girip devr etmeğe başlarlar. Şu sûretle ki, o dâire döndükçe düşmene karşı bulunanlar hemân kurulmuş tüfenkleri boşaltıp kurşuna aralık vermezler. Yine o ma-halle dönünceye kadar tüfenklerini hazırlayıp düşmenin karşısına geldiği anda atarlar ki bu devr hasebiyle âtes-i harb ve kîtâl bir an ve bir dakîka hâlî kalmaz ve ba'zan dahi lüzumu oldukça bunca bin âdem bir küçük yere sıkışip kendilerini düşmene azıcık göstermek için tor top olur dururlar. Ondan murâdları her ne ise icrâ ederler ve ba'zan dahi açılıp meselâ

¹⁵⁵ "behemahal" (T.T.K.)

on bin âdemi ellî altmış bin kadar gösterirler. Ve ba'zı vakitte dahi eğer başları sıkılır ise cümle asker dört köşe bir ka'la resminden olup hep büyük zâbitlerini ortalarına alıp ve dâiren-mâ-dâir etrâfa âteş saçıp ve dört köşenin her köşesinde toplar vaz' etmeleriyle eğer farazâ dört taraftan düşmen gelse dahi fürce vermezler. Hemân bir yanar âteş misâli hâmûm eden düşmeni elbette kırarlar, döğerler. Bu hey'et üzere iken düşmen tarafından süvâri gelip bunların içlerine girmek murâd etse, tîz bir nişan gösterilip askerin kenârında bulunan sırada olanlar hemân ân-ı vâhidde birer dizleri üzre çöküp ellerinde olan harbeli tüfenklerini¹⁵⁶ göğüslerine dayarlar, dururlar ki bu oturan safin verâsında bulunan saflar ayakta olmalarıyla âteş-bâzlıklarını icrâ eylediklerinden, bunların içine düşmenden süvâri dahi girmek mecâli olamaz. Bu sûrette üzerlerine gelen düşmen faraza taştan olup âhen-pûş olsalar dahi elbette sapır sapır dökülürler. Ve eğer gelen düşmen dahi bunlar gibi nizâmlı ve muallem ise, onlar dahi kezâlik bu nizâm üzere gelmeleriyle, o zamân gâlib olmak iki tarafın büyük zâbitlerinin gün-â-gün fenn-i cedîdine vesîle-i harbiyyeyi güzel bilip icrâ etmesine, Cenâb-ı hayrû'n-nâsırîn her hangi tarafı muvaffak ederse be-her-hal o taraf gâlib olur.

Zîrâ serdâr-ı cümle-i enbiyâ, sipehsâlâr-ı asfiyâ, Resûl-i Hudâ sallallâhü Teâlâ aleyhi vesellem efendimiz Hazretleri muhârebe husûsunda “el-harbü hud'atün” buyurmuşlardır, ya'ni “Ceng hîleden ibârettir!” Bu hadîs-i şerîfin vürûduna

---

¹⁵⁶ Harbeli tüfenk: Üzerinde süngüsü olan tüfek.

sebep budur ki: Bir gün Haçret-i Resûl aleyhisselâm zamân-ı saâdetinde gazâ olup düşmen tarafından bir bahâdîr ve nâm-dâr kâfir meydana çıkacak olmakla kendüye mukâbil cenge Hazret-i Ali'yi talep eyledi. Emr-i Hazret-i Resûl aleyhisselâm ile Hazret-i Ali kerremallâhü veche, hemâن yalnızca kılıçın kuşanıp meydân-ı muhârebeye piyâdece çıktı. Küffâr tarafından ma'hûd kâfir dahi süvâri olarak meydana girdi. Hazret-i Ali ol kâfire hitâb edip: "Ben bir kılıç ile piyâdece geldim, sen niçin iki kılıç ve iki ok yay ile süvâri olup geldin?" dedi. Ol kâfir cevâbında: "Sen dahi benim gibi iki kat silâh ile süvâri meydana geleydin!" dedi. Tekrâr Hazret-i Ali ol kâfire dedi ki: "Hele bunlar böyle olsun, lâkin muhârebede ez-kadîm âdet olduğu üzere bizim taraftan meydana yalnızca ben çıktım; ya sen niçin yanına bir âdem ziyâde alıp ikiniz berâber geldiniz?" deyu buyurunca, ol kâfir inanıp kendi yanına başka âdem dahi gelmiş zanniyla ardına baktığı anda hemân Hazret-i Ali ân-ı vâhidde¹⁵⁷ ol lâînin kelle-i menhûsesini uçurdu. Ve bu lâînin helâki taraf-ı İslâm'a bâis-i meserret ve sürûr olup Hazret-i Ali ba'de'l-avde Cenâb-ı Hazret-i Peygamber'e mülâkâtında ne hîle ile lâîni katl eylediğini haber verince, bu hadîs-i şerîfi buyurmuşlardır.

İşte bunun gibi gazavât-ı sâirede dahi nice nice hîle-i günâgûn olmuş iken ve ehl-i İslâm'ın gâlibiyyeti ve şerefi için küffâra gönderilen cásus-ı İslâmiyye'nin her türlü kiyâfeye girmelerine müsâade buyurulmuşken ve küffârin mağlûbiyeti için her ne olur ise olsun izin ve ruhsat-ı Hazret-i Peygamberî

¹⁵⁷ "göz açıp yumunca" (T.T.K.)

zuhûr etmiş iken, bir alay cehele-i zamân bu asker-i cedîdin, kimi esvâbını beğenmeyip ve kimi dahi, "Bu ta'lîm maddesi kefereye mahsûstur, müselmâna yakışmaz!" deyu güft ü gû eyleyip, Devlet-i Aliye memâlikî düşmenden ne tarîkla hîfz olunur deyu zamânede olan düşmen-i dîn neden havf eder ve gâlibiyet ve mağlûbiyet ne yüzden oldu ve ne tarîk ile ola- caktır, birinden habîr ve âgâhî olmayıp, hemân birkaç akçe ulûfemiz acaba gider mi fikriyle cebinden türlü türlü hezeyân peydâsiyla bir alay sâde-dil âdemcikleri işbu emr-i gazâ ve cihâddan men' etmeleri hak budur ki iki cihân saâdetinden mahrûm olmağa bâdî olan hîzlân değil midir?

Hâsil-i kelâm, ehl-i basîrete meksûftur ki, bu nizâm-i kaviye-i mergûbe atîk ocaklar askerlerinde olmak bir vech ile mümkün olamıyor, zîrâ nizâmları fi'l-asl başka gûne kurulmuş olmakla cedîd nizâm tahtına idhâlde herkes müteneffir oluyor. Bu atîk¹⁵⁸ askerin meselâ bir ordudan dönüp geriye gitmeleri lâzım gelse, ordularının kırk bin zâbitleri durup bunları çevir- mek murâd etseler, hiç bir tarîkle çaresi bulunmaz, istedikleri gibice ederler oldular. Hemân içlerinden beş-on âdem geriye yüz çevirdiği anda kimin haddi vardır ki onlardan bir dâneye dur gitme demeye kâdir ola. Hemân cümlesi birbirlerinin ar- dına düşüp solukların ekser-i zamânda Ordû-yı Hümâyûn hazînesinin ve çelenk çadırlarının içinde alırlar oldular.

Asâkir-i cedîde muhassenâtından biri dahi budur ki:

Faraza düşmen-i dînin ziyâdesiyle galebesi olsa, asker-i cedîd mağlûb

---

¹⁵⁸ "kadîm" (T.T.K.)

olsalar dahi, hemâni bir kerre bozulduk deyu perîşân ve perâkende olmazlar. Başbuğları ve söz¹⁵⁹ sâhipleri olan zâbitleri ertesi güne yahut başka vakte kadar kendilere çeki-düzen verip yine düşmen-i dîn üzerine giderler ve askerlerinden bir ferdi bozgunluk bahânesiyle sonraki defada gitmeye kâdir olamazlar, meğer ki bir fîr ü mülâhazaya mebnî¹⁶⁰ zâbitleri gitmek murâd etmeyeler. Ammâ asker-i atîk bir mahalde cüz'î bir bozgunluk görsele, kendilerini suya atmakla dünyadan çıkip giderler. Bu sebeple düşmen-i dînin fûrce bulmasına sebep olurlar ki, vaktimizde zuhûr eden iki defa Moskov seferi ve bir defa Nemçe seferi ve bir defa dahi Fransız seferinde defâatle görülmüş ve âmmenin ma'lûmu olmuş şeydir ki ispâta hâcet yoktur.

Asâkir-i cedîdenin muhassenâtından biri dahi budur ki:

Böyle cedîd ve nizâmlı askerden ibâret olan bir ordunun gerek muhâfazasında oldukları kal'anın etrâfinı meğer düşmenden muhâfaza için karakollar tâyîn olunur. Eğer fi'l-asl âdetimizdir, lâkin tarz-ı kadîm ile tavr-ı cedîdin dünya kadar farkı vardır. Tarz-ı kadîm üzere olan karakol içîne ecnebî asker ve düşmen karışır ve duyulmaz, lâkin tavd-ı cedîd ya'ni muallem asker karakoluna karışmak vârid ve ka'a içîne ecnebî girmek hiç bir tarîkla mümkün olamadığından karakolların keyfiyyeti ta'rîfi budur ki: Ordunun etrâfına her ne kadar karakollar tâyîn olunursa onlara her gece bir nişân-ı kelâm ifâde ederler ki, o kelâmi ibtidâ sergerde asâkir bulup cümle zâbitâna gizlice söylerler ve bu kelâmi sîrrâne karakollara dahi haber verirler. Vatkâ ki hâriçten bir câsusu

¹⁵⁹ "emîr" (T.T.K.)

¹⁶⁰ "hasbe'l-iktizâ" (T.T.K.)

karakollar rast gelseler, hemân “Parola?” derler. Yani parola demek bu gecenin ma'hûd olan nişân-ı kelâmî demektir. Meselâ bu gecenin parolası “Edirne”dir ve yarın gecenin “Belgrad”dır,¹⁶¹ üçüncü gecenin parolası “Kapı anahtarı”dır ve dördüncü geceenin parolası “Abdi Paşa”dır. İşte ba'zı gecede kal'a ismi ve diğer gecelerde âdem ismi veya bir eşyanın ismini tâhsîs ederler. Hâsil-ı kelâm, hâriçten içeriye girecek câsus ol gecenin parolasını haber veremediği gibi, der-akab tutup ordu başbuğuna götürürler ve eğer karakollara rast geldiği âdem ordumuz âdeminden olup ol gecenin parolاسını doğruca haber verdiği gibi, kendi askerimizden olduğu bilinir, dokunmazlar, çıkar işine gider. İşte câsus maddesi ancak böyle ma'lûm olabilir ve câsus maddesi ise evvelâ cümleden ziyâde dikkat edecek şey olmakla kemâliyle ikdâma himmet ederler. Tâ ki ol seferden avdet oluncaya kadar bir gecenin parolası bir geceye benzemeyip, her gece için bir güne parola ihdâs ederler ve câsus belâsından böyle halâs olurlar.

Ve muhassenâtından biri dahi budur ki:

Bu asker-i cedîd ordusu gerek gecede ve gerek gündüzde bir mahalde iken ordu başbuğu zâbitân-ı sâireye bir şey tenbîh edecek olsa, düşmen vâkif olmasın deyu, bî'n-nefs zâbitâni¹⁶² çâğırmaz ve lisânen söylemez ve kimesne vâkif olmasın deyu kâğıda yazmakla dahi ifâde eylemez, ancak işaretle tefhîm eder. Tenbîh edeceği şeyi her ne ise Surre Araplarının¹⁶³ davulu gibi davul çaldırıp

¹⁶¹ “yarın gecenin parolası Bağdat ve Basra'dır” (T.T.K.)

¹⁶² “zâbitleri” (T.T.K.)

¹⁶³ Surre Alayı, Surre Arapları: Osmanlı padişahları her yıl Mekke ve Medine ulemasına dağıtılmak üzere keseler içinde 10-15 bin adet altın para gönderirlerdi. Altınları ve başka diğer hediyeleri taşıyan Surre-i Hümâyûn alayı her yıl Recep ayının 12'sinde katır ve deve-lelerle İstanbul'dan yola çıkar, Ramazan ayında gidecekleri yere varındı. Alay, Surre Emîni denilen dindar ve dürüst birinin himayesinde yola koyulur, Şam'da kafilye Arapların da katılmasıyla mukaddes topraklara varılırdı. Kafile, binlerce kilometrelik yol boyunca ahaliye gelişini haber vermek için davul da çaldırırırdı (bk. *Surre-i Hümâyûn*, İstanbul 2008; Seyit Ali Kahraman, *Surre-i Hümâyûn*, İstanbul 2016, s. 20, 33).

tenbîh eder. Cümle zâbitân uzak mahalde iseler dahi kulak ururlar. Ba'dehû tenbîh olunan her ne ise fehm edip ona göre cümlesi birden hareket ederler ve gayrı kimesneler fehm edemezler ki hattâ düşmen dahi haberdâr ola. Ammâ atîk¹⁶⁴ askerde bu şey muhâl olup yalnız bir nefere bir emir olacak olsa, ordudaki cümle halka râyegân olur ve düşmen dahi vâkif olup umûrumuzu iptâl eder ki bin kerre tecrübe olunmuştur.

Ve muhassenâtının cümlesinden efdal ve a'lâ ve ahsen olan budur ki:

Avn ü inâyet-i cenâb-ı Bârî ve Hazret-i Resûl-i Kibriyâ'nın kuvve-i mücize-i bâhiresi berekât ü âsâriyla işbu asker-i cedîd Devlet-i Aliyye'nin cümle hudutlarına kifâyet edecek mikdâri tertîb ve tanzîm ve derecesine iblâğ olunduğu sûrette hudut ve sınır-ı İslâmiyye var ise cümlesine muallem topçu ve muallem asker-i cedîd konulup hîn-i iktizâda düşmen-i dîn ile muhârebeyi kâidei-i harb ü kitâl üzere ederler ve âgâhiyyet üzere muhâfazaya ikdâm ederler. Asker-i atîk gibi etraf köylere alış-verişle dağılıp kalayı ve serhaddi bırakıp gitmekle kalanın ve serhaddin ale'l-gafle düşmen-i dîn yedine geçmesine sebep olmazlar. Düşmen-i dîn dahi evkât-ı sâire gibi ale'l-gafle hücûma yol bulamaz ve bulsa dahi hakkından gelirler. Zîrâ merhûm cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Evvel Hazretleri'nin vaktinde Nemçe kefesi sulhe bakmayıp ale'l-gafle Niş ka'asına hücûm ve birdenbire zapt etmeyeceğine def'inde¹⁶⁵ hayli zahmet çekildiğini hâlâ bilenler vardır. Ve kefere tâifesî dâima âteş-bâzlıkla mahâret kesb

¹⁶⁴ "kadîm" (T.T.K.)

¹⁶⁵ "def'i bâbında" (T.T.K.)

edip uzaktan iş görmeğe me'lûf olmalarıyla kılıç ve bıçak ve sâir âlât ve nacaktan, ya'ni yakından uracak âlattan korkmazlar. Hemân ta'lîmli askerden top ve humbara ve tüfenkoer ve lâğımdan¹⁶⁶ ve cümle barut oyunlarından havf ederler ki, uzaktan insanı helâk eden şeylerdir. Binâenaleyh düşmen-i dîni havfa düşürüp mukâbele-i bi'l-misil sürûtuna riâyet pâdişâh-ı İslâm¹⁶⁷ hazretlerine ve sâir selâtin-i ümenâ-yı saltanat-ı seniyyeye ve bi'l-cümle dîn-i mübîn erlerine ve gayret-keşlerine farîzadan olduğu şer'an ve aklen ve tecrübeten sâbit olmuştur. Mâdemki düşmen-i dîn -aleyhimü'l-lâ'ne- tâifesinden gâyetü'l-gâye cebân ve hâif ve hirâsân bir tâife iken ehl-i İslâm'ın zahmîna cemî' zamânda râkat getiremeyip beşikteki piçlerini dahi, "Müselmân geliyor!" deyu korkutmak âdetleri olmuş iken ve bir müselmânı gördükleri gibi¹⁶⁸ niceleri birden şapkalarını çıkarıp kemâl-i havflarından nâşî tapınmak üzereler iken, kemâl-i ikdâm ve ihtimâm ile âteş-bâzlıkların kuvveden fi'le getirip birkaç bin adım yerden sur'at topların tüfenk gibi kullanıp, yalnız bir topu bir dakîkada on iki on beş kerre atmak hesabıyla, bir saatte dokuz yüz kere atmakla, ehl-i İslâm'ı uzaktan târümâr ve içlerine kılıç düşürmez oldular. Ve birbirlerine hasbihâllerinde, "Hele Osmanlı askerinin haddini bildirdik, intikâmımızı aldık; simden sonra vilâyetimize ayak basamazlar ve müselmânın memâlikî dahi bizimdir!" deyu bahsedip ve bu cihetle ehl-i İslâm'ı hiç menzile-sine kodular.

¹⁶⁶ Lâgum: Savaş sırasında kale, sur, köprü ve kaya gibi engelleri barut gücüyle yıkmak için kullanılan bir tabir.

¹⁶⁷ "pâdişâh-ı âlem-penâh" (T.T.K.)

¹⁶⁸ "gördüklerinde" (T.T.K.)

Ve husûsâ bin yüz seksen iki¹⁶⁹ senesinden beri bunca ehl-i İslâm'ı ve iyâllerini ve şürefâdan nice bin bâkire ve sibyânî zîr-i tasarrufuna alıp ehl-i İslâm'a haddinden aşırı¹⁷⁰ murdâr murdâr teklipler ve fenâ fenâ muâmeleler edip dururken, bir alay bî-şuûr tâifemiz bunları hiç ebeden hatırlarına dahi getirmeyip ve kırk seneye karîb olmuştur ki, keferenin gâlibiyyetini ve ehl-i İslâm'ın mağlûbiyyetini, mahzâ keferenin ateşlerine ta-hammül edemediklerinden, merâm üzere ceng olunamayıp bu takrîb ile firârlarına mebnî olduğuna dahi akılları yetişmeyen derd-mendler ka'la kapısından çöküp bir konak yere gitmemiş ve acı-tatlî bilmez, sefer görmemiş, ceng ve sulh nedir, fesâd-ı âlem ve salâh-ı benî âdemin bozuk olduğunu ve olacağını bilmez. Belki bunlardan bazıları kendi mesele-i tahâretini dahi bilmez. Âmentü billâh¹⁷¹ okumakta ve bilmekte hemân baştan başa yanlış olan, sûreti âdem, hullâ bakar avâm-ı nâşdan âdemler, "Dünyanın fesâdına Nizâm-ı Cedîd sebep oldu, eğer Nizâm-ı Cedîd kalkarsa eski nizâmla hemân dünya kendi tabiatıyla beş günde âsûde olur" zanneden *echelü men fi'l-arz*¹⁷² dedikleri takımdan birini geçen sene bir zecriyye¹⁷³ âmelîgine me'mûr ettiler. Mukaddemlerde Nizâm-ı Cedîd'e sebep olanlara sebb ü lâ'n edip dururken, zecriyye maddesinden eline beş altı bin kuruş kaparoz¹⁷⁴ geçip yeni seneyi dahi kendiye ihâle olunmakla, rast geldiği yârân ve yoldaşlarına, "Be hey kardaş, bu Nizâm-ı Cedîd maddesi bir zararsız şey imiş. Ben bunu aslından dahl ederdim, lâkin beis yoktur. Zîrâ zecriyye malî şarap

¹⁶⁹ 1182: 1768.

¹⁷⁰ "ziyâde" (TTK.)

¹⁷¹ Âmentü: İslâm dinine göre imanın esas şartlarının ifade edildiği "İnandık, iman etrik!" anlamına gelen Arapça bir söz. Peygamberimizin mübarek sözleri olma ihtimali de olan bu metinde iman şu altı temel prensibe bağlanır: 1) Allah'a, Allah'ın varlığına ve birliğine iman; 2) Meleklerle iman; 3) Kitaplara iman; 4) Peygamberlere, onların Allah'ın elçisi olduğuna iman; 5) Kaderin, hayrin ve şerrin Allah'tan geldiğine iman; 6) Kiyamet gününe, ölüdkten sonra tekrar dirilmeye iman.

¹⁷² "*Echelü men fi'l-arz*": Yeryüzünün en cahili.

¹⁷³ Zecriyye: Alkollü içkilerle afyon, enfiye ve pamuk gibi tekel mamullerinden belli bir oranda tahsil edilen vergi.

¹⁷⁴ Kaparoz (İt.): Gayr-meşru elde edilen mal veya para.

içenlerden alınmaz, bize zararı yoktur. Moskov vilâyetine giden şaraptan zecriyye alınmakla zecriyye akçesi Moskov kîsesinden çıkmıyor. Bereket versin, hele vâkîf oldum. Estağfirullâh bundan sonra böyle tevbe olsun Nizâm-ı Cedîd faslını ağzıma almayım!” deyu rast geldiği yârânlarına söyler oldu. İşte Nizâm-ı Cedîd maddesi merküma birkaç bin kuruşçuk kazandırmakla aslından ta'n ederken, sonra utanmayıp senâ eder oldu.

İste hemân cümle nâs bu hal üzerelerdir. Hulâsa-i kelâm, eğer bir alay hayır ve şerri fark etmezlerin ta'n ve zemmine bakılıp bu asâkir-i mergûbe-i cedîde¹⁷⁵ nizâmından ferâgat olunmak lâzım gelse, maâzallâhi Teâlâ, düşmen-i dîn -lâ'netullâhi aleyhim ecmaîn- fûrce-yâb olup, bir kralın üç-dört kerre yüz bin muallem askeri var iken, Osmanlı şunda yüz bin âdemе nizâm veremedi deyu hemân boynumuza binip o zaman Nizâm-ı Cedîd'i beğenmeyen kallâşlardan bir akçelik fâide olmayacağı ve maâzallâhi Teâlâ bir musîbet olsa o maküleler cevaplarında, “Hoş imdi, mu-kadder böyle imiş, olacağa çare olmaz!” demekten gayrı sözleri dahi olmayıp hercümerce sebep olacakları bedîhîdir ki halleri nice kerre tecrübe olunmuştur. O zaman vâveylâ ile bükâ etmek dahi müfid olmaz.

Bu makûle aklının dümeni olmayıp beyni soğuk takımından oldukça, yine sûretâ söz anlar zannolunan kılıaklı kıyâfetli, güiyiyâ dünyanın akıl hocası olup kimesnenin aklını beğenmezin biriyle¹⁷⁶ ba'zan mülâkâ olunup sohbet esnâsında kendisine suâl tarîkiyla:

¹⁷⁵ “merküme-i cedîde” (T.T.K.)

¹⁷⁶ “beğenmezlerle” (T.T.K.)

“Acaba düşmen-i dîne nasıl gâlib gelinebilir? Tarîki na-
sıldır? Meselâ eğer sen vezîr olsan, ne vech ile hareketle gâlib
olurdun?” deyu suâl olundukta, çünkü aklının dümeni olma-
dığınıñan, düşünerek cevâbında; “ İbtidâ Yeniçeri Ocağı yeni-
den tathîre muhtâctır, zîrâ bunlar fî'l-asl pâk asker olduğun-
dan bunlar vâsîtasıyla nice hizmetler zuhûra gelmiştir,¹⁷⁷ ammâ
şimdilerde Acem bozuntusu ve Türkmen ve Kürd hırsızları ve
dönme bozmalar dolmuş ve iş başına geçmiş; bunların cümle-
sini küreleyip yeni baştan yazmağa muhtaçtır ve yazılan askere
dahi kılıç çalmak ta'lîm olunmalıdır. Yoğurdu kesemez askerle
olamaz ve hâlâ mevcûd olan askerle hiç olamaz!” deyu şecâat
arz ede düştü. Ve yüz elli senede vücûda gelemeyecek ve belki
heç mümkün olmayacak nesneyi kâle getirdi. Zîrâ yeni baştan
bunların cümlesini tard ve âherini yerine komak ne demektir,
onu fehme kudreti yok iken akıl ve rüşdü kimesneye vermez.
Biz dahi cevâbımızda:

“Sübhnâllâh, Yeniçeri Ocağı'ndan nice bin âdemin
cümlesi birden tard ve teb'îd ne için olsun? Çünkü bunlar
pâdişâh-î âlem-penâh hazretlerinin ta'lîm emrini kabûl etmeyip,
bi'z-zarûre bostânî yazılıp vakt ü hâle muvâfik nizâm-î kaviyye
tahtına idhâl olundu. İşte tamâm senin dediğinden ziyyâdesi
dahi var ki bunlar top dahi ta'lîm ediyorlar ve âteş dahi saç-
yorlar!” denildi. Cevâbında:

“Vâkiâ kelâmin hak¹⁷⁸ ve cümlesi gerçektir. Eğer Yeni-
çeri tâifesi mukaddemâ bu ta'lîm emrini kabûl etmiş olsalar
idi, hem ulû'l-emre itâat, hem külli nusrete sebep olurlardı”

¹⁷⁷ “olmuştur” (T.T.K.)

¹⁷⁸ “sözün haktır” (T.T.K.)

deyu i'tirâf etmiş ise de, mahzâ suâlimize cevap bulamadığın-
dan, hemâن bu makûle tasdîk ile iskâtı kabûl etmiştir.

Ta'lîmden Asıl Maksûd Ne İdiği¹⁷⁹ Beyânındadır

Hudâvendigâr-ı sâbık cennet-mekân Sultan Abdülhamîd Hân Hazretleri'nin¹⁸⁰ zamânında iki defa esîrligimizde Moskovlu'nun kâr-güzâr âdemleriyle esnâ-yı sohbette, mukaddemâ, "Moskov tâifesi gâyet ahmak ve mağlûp bir tâife iken bir müddettir âl-i Osmân'a bunca galebelerin sırrı nedir?" deyu çok kerre suâl ederdim. Cevaplarında: "Çünkü bu mezâyâdan gâfilsiz, aslını söyleyelim!" deyu şöyledir cevap verdiler ki: "Moskovlu'nun fi'l-asl ta'lîm maddesi yok iken düşmenlere ve husûsâ İsveç tâifesine ziyâdesiyle mağlûp olurdu, lâkin Deli Petro¹⁸¹ dedikleri âdem cümle âlemi seyâhat esnâsında mezâyâ-yı âleme ittilâ' kesb et-
tikten sonra Moskov devletine kral olup Moskov halkını ister istemez nizâm tahtuna kodu. Nizâmını mîzân etmek için Şivit¹⁸² kralıyla ceng açıp intikâm aldı. Uzağa sefer edip ve hem uzağı aldı ve hem de Kırım'a girip Yeni Kal'a'yı aldı ve Tatar'ı sindir-
mağa başladı. Ba'dehû sizinle musâlâhamızdan sonra kralımız imparatorluk unvâni nâme yazılması talep olundukta, sizler muhâlefet edemeyip bu unvâni merhûm Sultan Mahmud bize yazdı. Ba'dehû Sultan Mustafa¹⁸³ seferinde Edirne'ye yakın var-
dık. İstediğimiz gibice musâlâha eyledik ve işte şimdi bu se-
ferde dahi pek az askerimizle çok askerinize gâlib olduk. Ho-
tin ve Bender ve İsmâîl ve İbrâîl ve Özi kal'alarınızı alıp Ulah

¹⁷⁹ "olduğu" (T.T.K.)

¹⁸⁰ Abdülhamid I (1725-1789). 1774-1789 yılları arasında tahta oturan otuzuncu Osmanlı padişahı.

¹⁸¹ Petro I (1672-1725). 1682-1725 yılları arasında krallık tahtında oturan Rusya tarihinin en büyük devlet adamlarından biri olan Rus çarı.

¹⁸² "İsveç" (T.T.K.)

¹⁸³ Mustafa III (1717-1774). 1757-1774 yılları arasında tahta oturan yirmi dokuzuncu Osmanlı padişahı.

ve Boğdan'ı baştan başa zapptan başka sekiz bin askerimiz Tuna'yi geçip yüz elli bin kadar askerden ibâret olan Osmanlı ordusunu ve askerini târümâr eyledik. Önümüze durabilecek askeriniz olmayıp bu defa dahi evvelkiden beter galebe ile musâlâha oluna-cağını bilesiz!" deyu bu hakîre cevap vermişler idi.

Vâkiâ çok geçmeyip öylece musâlâha olundu. Kissadan hisse bu oldu ki, bir devlet ki mâmâdem hem-civârı bulunan düşmene mukâbele olunacak kudret ve kuvvet peydâ ederse, bîznillâhi Teâlâ kuvvet ve kudretsiz olan devlete ekser-i zamânda galebe ile mansûr ve muzaffer olagelmiştir. Ve devleti umûrunda tekâsül edenlerin devletleri âher devlet tasarrufuna geçip bî-nâm ü nişân kalmışlardır. Hemân Hak Sübâhânehû ve Teâlâ Hazretleri cümleizi hâb-ı gafetten îkâz eyleyip hâlimizi görecek mâamerterebede basıret ihsân eyleye âmin.

**Câsus Bulunmak Tarîkini Beyân ve
Câsus Belâsiyla Bir Koca Ordunun
Perîşâniyetini İlân Eden
Makâle-i Acîbe ve Garîbedir**

Asker-i İslâm ordusuna girip çıkan câsusların bulunması ve bilinmesi gâyet müşkil bir şeydir. Câsus belâlarından bir devlet ne kadar mutazarrır olur ve câsustan muhâfaza olunmayan nizâmsız askerin devleti âhir-kâr harâba bâis olan bu madde cümleden akdem olup gâyet dikkat olunacak şey olmakla ba'zi vukuâtımızın zikrindedir.

Hudâvendigâr-ı esbak Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin asrında açılan Moskov seferinde iki yüz bin kadar meçhûlü'l-ahvâl nizâmsız asker cem' olup Yeniçeri ordularının yalnız bir ortada birkaç bin âdem cem'

ve bu cem'iyyetle bir orta içinde kimesne kimesneyi bilmez ve başı oğlunu arasa bulamaz ve içlerinde bulunan âdem ne makûle âdemdir ve nereden gelmiştir ve böyle bir ortadan günde birkaç yüz âdem ayrılip gitse, nereye gitmiştir, hiç bir kimesne bilmez ve bilse dahi dur otur demek kimesnenin haddi değildir.

İşte böyle bir nizâmsız orduda kefere tarafından gelen câsuslar be-her gün, be-her gece Moskov'a gidip ve gelip ordunun bi'l-cümle hâlini ve vezîr huzûrunda ve sâir zâbitân miyânelerinde ne gûne meşveret olmuştur ve ne yapacaklardır, be-her gün düşmene gider oldu. Bir iki-yüz kadar câsusun o zamanda fakat iki neferi tutulup fakat maâdâsı bulunmak bir vech ile mümkün olamadı ve kimesne dahi aramadı. Onun için her vakit kefere üstüne hareket musammem oldu ise, küffâr bir gün evvel sabâha yakın İslâm ordusunu basıp koca bir âl-i Osmân ordusuna hiç göz açtırmayıp, herkes tatlı uykuda iken perişân etmekle sefer-i merkûmun evvelinden âhirine varınca ağız tadıyla bir intikâm alınamamasına askerimizin câsustan gâfil olmaları ve her şeyleri karmakarışık olduğundan neşet etmiştir. Kefere tâifesi gâyet mekkâr ve hîlekâr ve bizim ağızı yaz boz Türkçegizlerin ne derecelerde gabâveti olduğu ehlîne âşikâr olup, küffâr ekser-i zamânda işini ve gücünü zor ile etmeyeip bizim yüz bin âdemle zuhûra getiremeyeceğimiz güç maddeleri kemâl-i hîle ve kolaylık ile vücûda getirmesine vukûf-ı tahsîl eyledik. Böyle bir düşmen-i kavîden kemâliyle ihtarâz olunarak, işimizi güzelce görmek

ve lâîn-i mersûmun dâm-ı tezvîrine giriftâr olmamak lâzımeden iken, o zamanlarda ziyâde gaflet olunup taşlarla dögünecek maddeleler¹⁸⁴ zuhûr eyledi. Ammâ çi fâide ba'de harâbî'l-Basra.¹⁸⁵ İş iştan geçip âh vâh etmek müfid olamadı.

Lâîn-i mersûmun cümle hîlelerinden bir garîb ve acîb hîlesi ki, zikri egerçi mûris-i hüzün ve elemmdir, lâkin kendi kendimizi ne tarîk ile harâb ettiğimizi beyân ile kendi kendimize bildirmek için zîkr olunur.

Sefer-i merkûm esnâsında Yeniçeri zümresinden üç nefer âdem ittifâk edip Moskov'dan bir dil¹⁸⁶ almağa çıkmışlar. Kazâen akşamdan sonra Moskov hudûdunda otlakçı gâvurun birini tutup, dil alındı deyu orduya getirirken, mesfûr Eflâk ahâlisinden Türkçe bilir bir hînzîr oğlan olmakla, bunlara cevâbında, "Yoldaşlar,¹⁸⁷ eğer beni halâs ederseniz babam¹⁸⁸ bir zengin âdemdir, sizlere çok ikrâm edip yoksulluğa tevbe edersiz!" deyu bunları inandırıp, bunlar dahi mesfûru Moskov hudûduna îsâl ve yalandan babam dediği pezevengi buldurup teslîm eylediklerinde, o dahi bir hilekâr ve mekkâr kîranta kâfir olduğundan, işbu nefer-küş ağızlı Türklerde der ki:

"Benim oğlumu öldürmemişsiniz ve esîr dahi etmemişsiniz!" diyerek yoldaşların ayaklarına düşüp bunlara beş yüz adet Macar altunu i'tâsından sonra, "Sizlere bir şey dahi göstereyim, bu dahi sizlere bir büyük ikrâmım olsun!" deyu bunları tebdîl-i kryâfet ile kendi ordularında kurulmuş bir büyük çadır kenârına alıp gitti. Bu yoldaşlar görürler ki çadırın önünde kalabalık var ve çadırın içinde bir büyük terâzu ile beyaz akçe ve altın tartılıp bu akçeleri ve altınları

¹⁸⁴ "şeyler" (T.T.K.)

¹⁸⁵ "Basra harâb olduktan sonra alınan tedbirin ne önemi var!"

¹⁸⁶ Esir.

¹⁸⁷ "ağalar" (T.T.K.)

¹⁸⁸ "benim babam" (T.T.K.)

varillere doldurmaktadırlar. Çadırda puşulu¹⁸⁹ ve kavuklu ve çorbacı¹⁹⁰ ve kalafatlı¹⁹¹ ve baratalı¹⁹² ve Tatar kalpaklı türlü türlü kiyâfetlerle bile âdemler var. Doldurdukları¹⁹³ varilleri bu müselmânلara taksîm edip dururlar. Hilekâr mersûm bunları uzacıkta gösterdikten sonra, bu yoldaşları yine hânesine getirdi. Cevâbında, “İşte yoldaşlar, sizlere bu maddeyi göstermek dahi bir ikrâmım olsun ki bunca akçenin ve altunun bir takımı devletinize ve birazı vezîrinize ve birazı Yeniçiîerî ağaîîzâ ve birazı Tatar hâna¹⁹⁴ ve sâir yerlere gidecektir. Bizler sizlerin vilâyetlerinizi akçemizle satın aldık. Hattâ şîmdî verilecek bu akçeler İstanbul bahâsîdir. İstanbul'u dahi satın aldık. Hemân bizler yakında İstanbul'a gitceğiz. Bunu sizlere söylemekten murâdîm budur ki, sakınip bundan sonra ordunuzda durmayasız ve İstanbul'da bile oturmayasız. Hemân vilâyetlerinize gidesiz ki İstanbul'da iken sizler esîr olmayasız. Lâkin bu sırrı sakınip kimesneye¹⁹⁵ söylemeyeşiz!” deyu hîle-i şeytâniyye ve huğâ-i vesvâsiyye ile kelâmına hitâmla bunları Osmanlı sınırlına bırakıti gitti.

Gelelim bu yoldaşlar dahi ordumuza geldiklerinde, çünkü merkûmlar kendi vilâyetlerinde çift sürmeğe me'lûf ve hîle-i düşmenden ve belki kendinden gâfil, sâde-dil ahmaklardan olduklarına mebnî, hemân bu hîleye itimadla, bu akçe maddesini tamâmına sayıp rast geldikleri yârân ve yoldaşlarına ve sâir bilip görüşüklerine, buluştuklarına, “Bre Himmet dayı, bizler buraya niçin geldik? Osmanlı bizim vilâyetleri Moskov keferesine satmış ve akçesini alıyorlar. Hattâ İstanbul bahâsî sayılarken gözümüzle

¹⁸⁹ Puşu: Tersane kalyoncularının başlarına taktıkları başlık.

¹⁹⁰ Çorbaçı: Yeniçiîerî ortası kumandanı.

¹⁹¹ Kalafat: Uzun kavuk.

¹⁹² Barata: Uzun külâh. Osmanlılarda saray ve askerlik hizmetlerine mahsus bostancı baratası, haseki baratası, yeniçiîerî baratası gibi çeşitli baratalar vardı. 1826'da Yeniçiîerî Ocağı'nın kaldırılması ve fesin yaygınlaşmasıyla birlikte baratalar da ortadan kalkmıştır.

¹⁹³ “akçelerle dolu olan” (T.T.K.)

¹⁹⁴ “hânınıza” (T.T.K.)

¹⁹⁵ “ordunuzda bir kimesneye” (T.T.K.)

gördük!” deyu Allah'a ve resûlüne yemin ederek, hemân rast geldiklerine, “Bunda ne duralım, işler hep Şam işi olmuş!” deyu, kendileri gibi nice nice bin sâde-dil ahmakları vêhme düşürüp, tâife-i merkûm ise fi'l-asl beyni soğuk ta'bır olunurlar. Vâkiâ rûşd ve kiyâsetten bî-behre olmalarıyla, birbirleriyle söze başlayıp, “Bizim Hüseyen dayı ve Kabakçioğlu İrecep Beşe ve Kocabâş Himmet emmi İstanbul bahâsını sayılırken gözleriyle gör müşler ve dokuz talâka¹⁹⁶ yemin ederek söylediler, gerçektir!” deyu orduya bir gulgule ile âleme velvele saldılar. Halkın ise gözleri kefereden yılmış, hemân bir bahâne ile geri dönmeğe bir vesile aradıkları vakit olmakla, dağarcıklarını arkalarına ve tüfenklerin omuzlarına urup, çadırlarını bekleyecek asıl ocaklılardan beşer-onar zâbitler kalıp, derme-çatma ma'hûd asker cil yavrusu gibi dağıldılar gittiler. Moskov hinziri ise bu fırsatı ganîmet bilip ve yaz ve kişi bir tutup, orduya ve ba'dehû kışlak¹⁹⁷ yerine yürüdü geldi.

Bunun hulâsası budur ki: İşte bu mâcerâyı Moskovular kendi cem'iyyet yerlerinde gülüşerek birbirlerine nakl ve hikâye edip, “Türk'e külli galebe için bir çadır kurup sahteden müselmân kiyâfetinde biraz âdem peydâ ve akçe tartıp onlara i'tâmızı üç nefer Türk'lere gösterdik. Kendi ordularını kendi milletlerine perişân ettirdik ve külli galebernize üç Türk sebeb oldu!” dediler.

Bu sûrette asıl câsus belâsından başka iki üç nefer kendi askerimizi iki çift sözle perişân eden düşmen-i dînin mekrinden emân olmak mümkün olmaz, illâ¹⁹⁸ askerimiz nizâma rabt ve içine giren çikan

¹⁹⁶ Dokuz talâkla boşama: Kocanın dokuz defa “Boş ol!” demek suretiyle, kadının başka bir erkekle evlenmeden eski kocasına dönmesine imkân vermeyen boşama şekli.

¹⁹⁷ Kışlak: Ordunun kışın barınmak üzere çekildiği yer.

¹⁹⁸ “el'an” (T.T.K.)

olmamak üzere râbitaya idhâl farz olmuştur. Zîrâ gâyet gözetip cengçi asker deyu kullandığımız çiftçilerin hâli böyle ve ortaların askerimizin içine giren çıkan casuslar bilinmez ve anlanmaz. Bu sûretle düşmenden nice intikâm alınabilir? Ve Devlet-i Aliye ne tarîkla hifz olunabilir ve nasıl gâlib olunur? Eğer bir eshel tarîkı var ise bilenlen söyleşinler. Bu Moskov tâifesinin kemâl-i hîlesi fi'l-asl ma'lûm değil iken, Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin seferinde bizim yâdigâr askerimizin sözleri vardır ki: "Moskov keferesi bir balıkçı köpek imiş, hele gidelim cümlesini tükürük ile boğarız. Ve birer taş atsak cümlesini helâk edip Kızıl Elma'ya dek gideriz!" deyu kuru lâftan ve bîhûde unvânından geçilmeyen kaldırırm yaraşığı Yeniçeri dilâverleri âkîbetü'l-emrde cengin hîlesini bilmemeleri sebebiyle üçer-beşer bin neferi Moskov'a esîr olup ve düşmen-i dînin hâlini ve hîlesini gördüler ve öğrendiler. **Ammâ çi-fâide!**¹⁹⁹ Bunca ümmet-i Muhammed'den şürefâ ve sulehâ ve sâirlerin kendileri ve iyâlleri ve kızları hâlâ kırk seneye karîbdir ki Moskov'un taht-ı tasarrufunda kalıp, onlardan hâsil olan evlâdların kimi asker ve zâbitân ve kimi dahi melâîn elliñde hâib ü hâsir ve nâlân u giryân kaldılar. Derûnunda imânı ve zâtında gayret-i İslâm'ı olup Muhammed aleyhissalâtü vesselâm efendimizin şeriatına ve ümmetine ve sâdâtından olan evlâdına muhabbeti olanlara zarûrî gayret gelip o makûle din düşmeninden intikâm almak ne tarîkla olur ise olsun elbette var kuvvetini bâzûya getirmekleveyahut kuvvet-i mâliyye ve bedeniyyesi

---

¹⁹⁹ "Ne fayda var, kaç para eder! İş işten geçti!"

yoksa dahi düşmen-i dînin keyfiyyetini halka ilân ve tarîkini olsun göstermekle, ispât-ı müddeâ-yı İslâmiyyet ve diyânet eder. Yoksa, genç iken oyunla ve cemî' vaktini alış-verişle geçip akşam olunca komşu hânesinde ve ale's-sabâh kahvehânede bir alay dünyâdan bî-haberler cem' olup Nizâm-ı Cedîd maddesini bîhûde fasl u mezemmetle, şöyle olmuş, böyle gitmiş deyu nâfile hezeyân etmekten ise, kendilere elzem olan ibtidâ meş'ele-i tahâretlerini güzelce öğrenip, bâdehû dînini muhâfaza için kelime-i küfürden ve sâir menhiyâttan sakınsa ve nikâhında sıhhât var mıdır, yok mudur onu tashîhe baksa, kendi hakkında dünyevî ve uhrevî hayr-ı mahsûs olacağında şüphe yoktur.

Eğer iddiâ ederlerse ki, "Bizler meş'ele-i tahâretimizi biliriz ve dînimizi dahi muhâfaza ederiz ve nikâhımızda dahi şüphemiz yoktur!" derlerse, bu sûrette eğer iddiâları indal-lah sahîh ise dahi, umûr-ı dîniyyelerini bilmekte hatâ-yı azîmleri mukarrer ve muhakkak olmakla, bâri bilmediklerini ve akılları dahi yetişmediği maddeye dil uzatmayıp, eğer Nizâm-ı Cedîd maddesi onlar gibilere müşkil meş'ele ise, eh-linden ve erbâbından ve bu kimesne gibi âlemin hey'et ve resmi derûnuna nakş olmuş ve seksen yedi yaşına girmiş ve hezâr-be-hezâr felek sillesi yemiş ve germ ü serd-i âlemi görmüş ve düşmen-i dînin her bir hâline ve hîlesine muttalî' olmuş ve Devlet-i Aliyye'ye zarar ve fâide nereden olduğunu zâhire ihrâc etmiş erbâb-ı vukûftan tâhsîl edip iki cihân hüsrânına uğramayalar. Zîrâ insanın belâsı kendi lisânından olmakla,²⁰⁰ "Kuli'l-hayr ve illâ feskiüt"²⁰¹ buyurulmuştur. Kelâm-ı hakkı kabûl eden yârân-ı safâ ve ihvân-ı bâ-vefâya Hak

²⁰⁰ "olduğundan" (T.T.K.)

²⁰¹ "Konuştuğun zaman ya iyi bir şey söyleveyahut sus!"

Teâlâ Hazretleri dâreyn-i selâmeti ihsân eyleyip cemâl-i bâ-kemâlini erzânî buyura. Âmin yâ muîn ve minallâhi't-tevfîk.²⁰²

Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nin İbtidâ Vaz'ı Niçindir Onun Beyânındadır

Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nin ibtidâ vaz'ı niçindir ve bu mal nereden cem' ve ne mahalle sarf olunur nice sâde-diller bilmediklerinden ba'zan söyleller ki, "Eski hazînenin suyu çıkmadı, ya bu Îrâd-ı Cedîd Hazînesi²⁰³ niçin başkaca yapıldı?" deyu hezâr sâde-diller suâl ederler. Ancak, mukaddemâ zîkr olunduğu üzere, böyle sâde-dillere mezâyâ-yı umûr-ı celîle tefhîm etmek elîfbâ suparasını²⁰⁴ hiç okumayan câhillere ilm-i fîkîh ile ulûm-ı hikmet ve hey'et ve hesâb ve ferâiz okutmak ve mesâil-i müşkile-i dîniyye bildirmek ne makûle güç şey olup kiyâmete kadar sa'y olunsa çâresi bulunamadığı misillû, ekser-i cheheleye hakîkatı üzere şey söylemeyeip cevâbımızda, "Bu madde herkesin aklı ereceği şey değildir!" diyerek, cevâb-ı şâfiyeden iğmâz olunur. Lâkin oldukça ba'zi ehliyetli kimesneler bu iğmâzla iskât olunmayıp, "Elbette ben bunun künh ü hakîkatını isterim, bunu bilirsen söyle!" deyu ibrâm ve ilhâh etmeleriyle, kelâm-ı hak eğer gûş-ı hûşuna girecek âdem ise, mâ-hüve'l-vâki' olarak söyle cevâb verilir ki:

Mukaddemâ zîkr ü beyân ve tafsîl ü iyân olunduğu üzere, yetmiş-seksen yahut yüz yıl mukaddem, kefere tâifesî hîle ve hudâ-i harbiyyeyi bilemeyeip bayağica nizâmsız²⁰⁵ askerle sefer etmeleriyle ba'zi vakitte şikestelik İslâm tarafında zuhûr ederken, Sultan Süleyman Hân-ı Kânûnî (aleyhi'r-rahme) Hazretleri bu mağlûbiyet mahzâ başı bağlı olmayan nizâmsız askerimizden neş'et eylediğine vâkîf olduklarına binâen asker-i İslâm'ı nizâm tahtına koyup, bundan

²⁰² "Ey yardım edici olan Allah! Bize yardım et, yardımımı sadece senden istiyorum!"

²⁰³ Îrâd-ı Cedîd Hazînesi: III. Selim'in Nizâm-ı Cedîd ordusunu kurarken bu ocağın her türlü ihtiyacını karşılamak üzere kurdurduğu ayrı, yeni bir hazine. 200 bin kese altın değerinde düzenlenenmesi düşünülen Îrâd-ı Cedîd Hazînesi için gelir kaynakları da önceden belirlenmiştir.

²⁰⁴ Supara: Eskiden, çocukların okuma yazma veya *Kur'ân-ı Kerîm* öğretmek amacıyla hazırlanmış olan kitapçık, elîfbâ.

²⁰⁵ "nizâmsız perîşân askerle" (T.T.K.)

murâd-ı şerifleri, küffâr her ne zaman hareket ederse bu nizâmlı asker ötede-beride gezmeyip her zaman hâzır ve âmâde bulunsunlar niyyet-i hayriyyesine binâen bu askeri sınıf sınıf edip her sınıfına başka başka ocaklar ve bölükler ve ortâlar yapmakla iskân etti. Lâkin asker cem' ve iskânı tükelî sohbetle olamayıp, bunlar ocaklarında bulundukları halde ve sefere gittiklerinde me'kûlât ve meşrûbât ve sâir umûr ve masârifâtları görmek ve bunlara harçlık olmak üzere ulûfe ta'yîn olunmak için külliyetli mal cem'ine muhtâç bir ma'nâ olduğunu tefakkür buyurdular. Ümenâ-yı devleti ve ukalâ-yı asrı ile istişâre buyurarak îrâda şöyle karâr verilmişdir ki: Eslâf-ı kirâmlarının fethine muvaffak olup mâlik oldukları memâlikte bulunan yerlerin birazını timar²⁰⁶ ve zeâmet²⁰⁷ olarak erbâb-ı harb ve kîtâlin süvâri olanlarına tahsîs ve ba'zı vâridâtı olan sâir mahalleri dahi mukâtaâ²⁰⁸ nâmiyla tâliblerine mâlikâne²⁰⁹ olarak muaccele²¹⁰ ile fîruht ve mâl-i mîrî nâmiyla senevî birer mikdâr şey taraf-ı mîrîye tahsîs kılındı. Be-her sene bu mukâtaalardan hâsil olan mâl-i mîrîden ve kiminin fevti takrîbî mâlikânesi âhere verilip, hâsil olan muaccelesinden bu ocakların seferde ve hazarda bî'l-cümle masârifâtı ve mevâcibleri²¹¹ rü'yet olunmasını kânun vaz' buyurdular. İşte böylece idâre olunup dururken ba'zı devirlerde yirmi sene ve ba'zan yirmi beş-otuz sene mütemâdî seferler olmayıp âsûde vakitlerde ocaklarda bulunan harb ve darb erbâbinin kimi ihtiyarlayıp ve çoğu dahi ilâ rahmetullah olmakla, mutasarrif oldukları ulûfeleri kâğıtları kiminin hizmetkârı elinde ve kiminin dahi akrabâsı ve yoldaşı

²⁰⁶ Timar: Mîrî arazinin bir kısmının yerli halk veya merkezden hizmeti görülenlere tahsis edilen, yıllık ösür veya harâç geliri 20 bin akçeden az olan toprak parçası.

²⁰⁷ Zeâmet: Savaşta fethedilen topraklar mîrî araziye kaydedildikten sonra fetihde hizmeti görülenlere, saray erkânına ve kimi görevlilere kılıç hakkı ve dırlik olmak üzere bırakılan, yıllık ösür geliri 20 bin akçeden 100 bin akçeye kadar olan dırlıklar.

²⁰⁸ Mukâtaa: Devlet malının bir bedel karşılığında kiralanması, iktâ edilmesi.

²⁰⁹ Mâlikâne: Hazine arazisinin bir peşinat (muaccele) ve yıllık kira karşılığı bir kişiye satılması.

²¹⁰ Muaccele: Mukâtaa ve iltizam satışlarında en yüksek peyi sürenin ödediği ilk büyük taksit.

²¹¹ Mevâcib: Yeniçeriye üç ayda bir ödenen maaş.

ve eşi-dostu ellerinde bulunup, mahlûle gitmeyen nice bin esâmeler bu cihetle erbâb-ı harb ve darbdan olmayan nevresîdegân-ı zamân ve esnaf şâkirdleri ellerinde ölmez oğul makâmında kalıp, vukû' bulan seferlerde düşmen-i dîne mukâbele edebilecek ehl-i harb ve kîtâle küllî nedret gelmekle, bizzarûre yeni baştan asâkir cem'i ve esâme-i cedîdeleri tertîbi mülâbesesiyle, îrâd-ı kadîmeye sekte gelip Hazîne-i Âmire'nin²¹² mâlî killetine bir sebep olduğundan başka, mukaddemâ kânun vaz'ına olan râyic-i vakt dahi gide gide haddini aşırıp meselâ hîn-i vaz' kânununda lâhm-ı ganemin bir vakiyyesi dört akçeye iken, mürûr-ı ezmine hasebiyle on-on beş akçeye ve dahi sonra yirmi-otuz akçeye ve sâir şeyleri dahi ona göre haddini aşırıp bu cihetle fî'l-asl ocaklıarda tertîb olunan malzemelerin bahâlarına tezâyüd geldikçe, mukaddemâ tertîb olunan mâl-i mîrî masârif-i vakte yetişmeyip idâre-i umûr için Devlet-i Aliyye'nin vâridâtı tedâhüle binmeğe başladı. Ya'ni bu senenin masrafi rû'yet olunsun deyu gelecek senenin îrâdını bu sene satıp böyle böyle idâre olunur oldu ve bu sebeple Hazîne-i Âmire'nin malî noksaniyyet kesb etti idi.

Hattâ hudâvendigâr-ı esbak Sultan Mustafa Hân Hazretleri'nin zamânında seksen ikide²¹³ açılan Moskov seferinde mukaddemâ nice nice meşakkatle cem' ve iddihâr olunan bunca hazîneler var iken ve bu vakitlere göre her bir şey gâyet ucuz ve mebzûl iken, sefer-i merkûmda zikr olunan hazîneler sarf ve telef olunup sefer-i merkûm musâlâhasından sonra Hazîne-i Âmire kendini devşiremeyip masrafîrâda galebe çaldı ve düşmen-i dîn dahi akçesizliğimize vâkif

²¹² Hazîne-i Âmire: Defterdarların idaresi altında devletin gelir ve giderlerinin hesaplandığı devlet hazinesi. Burada, her yıl sayımı yapılan altın ve gümüş para ile birlikte paha biçilmez mücevherler, kürkler, silâhlar ve antika eşya da bulunurdu.

²¹³ 1182: 1768.

olunca, sözüne takviyyetle külli galebesine sebep oldu. Lâkin devletin temelli masrafına hevâyî îrâd uyamayıp mevâcib ve mesârifin ekserisi hevâyî dediğimiz zuhûrât-ı îrâddan görülmekle, vakt-i hazarda çekilen muzâyakadan başka, seferler vukûunda dahi devletin iki elleri bögründe kalıp ne yaptığıni ve ne yapacağıni bilmediği vakitler oldu. Çünkü hazır akçe olmadıkça, cemî' zamânda hiç bir iş görülemeyip lillâh fillâh emr-i gazâ ve cihâda kimesne meyl etmez, herkes ulûfe ve ta'yin ve mânde almağa baktığından, işte temelli ve kavî îrâdin lüzûmu ıspât olundu. Ve devletin eski îrâdi şimdiki mesârifin nîsfina değil, belki rub'una bile kifâyet etmez oldu.

Bu keyfîyyet hâlâ âmmenin söyle ma'lûmudur ki: Meselâ yirmi otuz sene mukaddem bir âdemin yevmiye bir kuruş îrâdi olup mesârifi dahi ona göre rü'yet olunup dururken, şimdilerde her bir şeyin üç, dört ve beş kat ziyâdesiyle bahâya çıktığı için, o âdem îrâd-ı kadîmesi olan yevmiye bir kuruşla mesârifini nice idâre edebilir? Hâlâ benim almada olduğum seksen kuruş ulûfem üç aylık îrâdîmdir. Hudâ'ya ma'lûmudur, on günlük masrafıma kifâyet etmiyor. İşte bunun gibi, Devlet-i Aliye'nin eski îrâdiyla şimdiki masrafi bu misâlin aynıdır. Böyle muzâyaka-i mîrî vaktinde hazarda ve seferde müslim ve reâyâ ve gerek aqniyâ ve fukarâ imdâd-ı seferiye²¹⁴ nâmiyla kendi îrâdetleriyle cüz'î ve külli Hazîne-i Âmire'ye bir kuruş vermezler. Ve ale'l-husûs hiç bir kimesne Allahu Teâlâ rızâsına ve peygamberi aşkına ve pâdişâh uğruna, müft ü meccânen sefere gitmezler. Öyle olunca düşmen-i dînin askerine göre kavî asker ve malzemesine göre malzeme-i kâmile tedârik olunması

²¹⁴ İmdâd-ı seferiye: Savaş masraflarının karşılanması, bütçe açıklarının kapatılması için halktan alınan vergi. Bu para bazan hazineye, çoğu zaman da ordu serdarına gönderildi.

kuru sohbetle olur biter madde olmayıp be-her-hal akçeye te-vakkuf eder. Ve husûsâ eğer hazînelerimiz temelli îrâdlardan ol-mayıp zuhûrâtta olacak hevâyî îrâda bakınca rûzgâr iktizâsına göre ba'zan durgunluk olduğu vakitlerde işin olup biteceği ol-mayıp alt yanı yok çıktıgı, günümüzde dahi çok kerre tecrübe olunmuş şeydir.

İste hulâsa-i kelâm, Devlet-i Aliye'nin eski îrâdi fî'l-asıl eski masrafına tertîb olunmuş ve hîn-i vaz'-ı kânundan bu âna deðin hemân iki yüz kirk beþ sene mürûründan nâşî îrâda göre mesârif haddini tecâvüz ettiðinden, idâresi gâyetü'l-gâye müşkil madde olmakla vakt-i hazarda dahi muzâyaka çekilip dururken, faraza bir sefer olsa işin ne dereceyi kesb edeceği mücerreb olduğundan, mahzâ Devlet-i Aliye'nin bekâsı ve pâdişâh-ı İslâm'ın nâmus-ı saltanâti vikâyesi ve bunca memâlik-i İslâmiyye'nin ve nice nice bin kerre ehl-i imânın himâyet ve siyânetleri niyyet-i hayriyye-sine mebnî, işin içinde bulunup dünyevî ve uhrevî, hayr u şer kendilerden suâl olunacak ümenâ-yı Devlet-i Aliye'den olan-lar bu emr-i müşkilin çaresini aramaþa başlayıp, bu zamânenin ağır masrafına²¹⁵ göre temelli ve kavî îrad tedârikine baktı-lar. Lâkin zikr olunduğu üzere tedârik olunacak îrâd-ı devlet zuhûrât olan hevâyîden olnamak ve cebren ve kahren kimesne-nin elinden bir nesnesini almayıp Devlet-i Aliye'nin yine kendi mâlikânelerinden ve onlara merbût olan mevâdd-ı münâsibden²¹⁶ cem' olunmak üzere Îrâd-ı Cedîd lâfziyla tertîb olunan mal için başkaca hâzîne yapılip tanzîm olundu.

Şöyle ki, fî'l-asl icâd olunan mukâtaalar

²¹⁵ "mesârifine" (T.T.K.)

²¹⁶ "münâsib mevaddan" (T.T.K.)

hîn-i vaz'ında tâliblerine beratla verildiği vakitlerde, meselâ bir mukâtaanın senevî bin kuruş mâl-i mîrîsi olmak şartıyla fevt oluncaya kadar muaccele ile bâ-berât tâlibine verilip, cüz'î muaccele ile satılan mukâtaanın akçesi iki-üç senede çıkmakla, bâdehû her kaç sene muammer olur ise, onun fâizi olup cüz'î muaccele ile aldığı [58a] mukâtaadan kırk bin, elli bin ve müddet-i ömrüne göre belki yüz bin kuruş menfaat hâsil ettikten başka, ol âdem fevt olduktâ mukâtaası fi'l-asl şu kadar muaccele ile verilmiş deyu kadîmî olan muaccele-i cüz'iyyesiyle âher bir tâlibi dahi kapîp bedel-i iltizâm-ı sâbıkuna külliyetli şey zammetmekle selefinden ziyâde mal tahsîl edip mîriye verildiği yine sâbıkı gibi bin kuruş olmakla fâide-i külliye-i cesîmeyi ashâb-ı mukâtaat eder oldu ve mîrî hazînesi menfaatten hâlî kalır oldu. İşte bu makûle nice nice mukâtaalar vardır ki yirmi otuz sene mukaddem fâizini meselâ on bin kuruş iken şimdi otuz-kırk bin ve belki elli-altmış bin kuruşa bâlig olmakla, Devlet-i Aliye'nin katı cüz'î mîrîsinden başka hiç bir fâidesi olmayıp, hemân Devlet-i Aliye yine kadîmî mîrî-i kalîlesini almakla iktifâ olunur oldu. Bu sûrette kadîmî muaccelesiyle gâyet ucuz ucuz mukâtaalar kapîp nice nice mal cem' eden âdemlerden vakt-i seferde yalnızca bir cebeliden gayrı bir hayırları olmayıp, bunca ağır ve cesîm mesârifle sefer-i umûru Devlet-i Aliye'nin boynuna kaldığı şer'an ve aklen hiç bir vech ile tecvîz olunmaz.

Devlet-i Aliye'nin fi'l-asl mâl-i muaccele ile tâliblerine verdiği mukâtaalar hakîkat-ı hâlde, şer'an ve aklen hiç bir kimesnenin

mülk-i mevrûsu olmadığı cümlenin ma'lûmu olup hâlâ berat-larda dahi musarrahtır. Eğer şer'isine bakılsa, bir mukâtaayı mîrîden alan kimesne verildiği akçeyi hemâن çıkardığı gibi, yine ol mukâtaa beytü'l-mâl-i müslimînin hakkı olduğundan, yine beytü'l-mâle reddolunup cümleden akdem olan umûr-ı gazâ ve cihâda ve sâir umûr-ı müteferriasına sarf olunmak için âher tâliblerine satılmak her ne kadar şer'an iktizâ ederse dahi iş içinde olanlar halkın havâdisi için mukâtaa reddi husûsunda iğmâz olunmuştur. Ve nihâyetinde işin yolunu izini bulup hiç bir ahde gadr-i sarîh olmaksızın şöyle karar verildi ki: Beytü'l-mâl-i müslimînin hakkı olan mukâtaalar mahlûl oldukça, sâbıkları misillû fethi cüz'î muaccelâtiyla âherlere satılmayıp Devlet-i Aliyeye tarafından zapt ve Îrâd-ı Cedîd Hazînesi tarafından ilzâm olunup, mîrîlerinden mâadâ hâsil olan fâizleri ile Nizâm-ı Cedîd'in bu muallem askeri ulûfelerine ve libâslarına ve ta'yînât ve maaşlarına ve husûsâ umûr-ı seferriyyeye dâir olan top ve barut ve çadır ve çerge ve bi'l-cümle mühimmâtına ve tophâne ve arabacılara tahsîs olundu. Ve eski hazîne defterdârları eski mevâcîb malının cem'ine meşgûl olduğundan, cedîd îrâdin tanzîmi ve tahsîli ve sâir buna dâir olan işlerinin rû'yeti için mahsûsça Nizâm-ı Cedîd defterdârı nasb ve îrâd ve masraf onun ma'rifetîyle rû'yet olunmak üzere karâr ve nizâm ve kânun ettirilip, işte bu vech ile askerin mesârifâtı ve sefer-i musâlâhalarına dâir umûrları Nizâm-ı Cedîd'e olan mukâtaalardan idâre olmakla, bu sûrette gâyet istihsân

HULASATÜ'L-KELÂM Fİ REDDİ'L-AVÂM

olunan iş budur ki, hem eski îrâd ve masrafa halel vermedi²¹⁷ ve hem de asâkir-i cedîde idâre olunur oldu.

İşte bu maddeye tamâm müdebberâne çalışılıp beyti'l-mâl-i müslimînin kendi hakkını hiç bir kimesneye gadır etmeye yerek ele getirmekle asker-i cedîd nizâmî gibi, bu îrâdin dahi kimesneye zarar ve ziyânı olmadığından, bir güzel ve a'lâ şey olmakla ilâ-yevmi'l-kiryâme, Devlet-i Aliyye'nin ve bunca ehl-i İslâm'ın bekâsını mûcib ve nice nice fevâid-i celîle ve hafîyenin zuhûra geldiğini ve geleceğini müstevcib olduğu kâr-âşinâ olan zevât-ı ulû'l-ebsâra rûşen ve ayândır deyu cevâb-ı şâfi ve rildikçe, umûra âşinâ olup zamânede iki nefer hizmetkârin idâresi nasıl olduğunu bilenler ve şap ile şekerî ve hayr u şerri bilip zâtında mâye-i rüşd ve irfânı ve insâfi olanlar hakkı kabûl ile iskât olunmuşlardır.

Allahü veliyyü't-tevfîk ni'me'l-mevlâ ve ni'me'r-refîk.²¹⁸

Temmeti'l-hurûf bi avnillâhi'l-melik Rauf bende-i min gulâm-iftihâr Nâbî Tâhir Selâm Beyefendi. Rebiü'l-âhir sene 1257.

²¹⁷ "gelmedi" (T.T.K.)

²¹⁸ "Allah en büyük yardımçıdır, yardımını kimseden esrigemez! O, ne güzel varlık, ne güzel yardımçıdır!"